

όταν η μυρωδιά γίνεται μνήμη
ένα βιωματικό μουσείο

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ.Π

Διπλωματική Εργασία

όταν η μυρωδιά γίνεται μνήμη
ένα βιωματικό μουσείο

Μπερνιδάκη Εμμανουέλα
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Νικολάου Δήμητρα
Οκτώμβριος 2019
Αθήνα

| περίληψη |

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματεύεται την αναβίωση ενός ερειπωμένου βιομηχανικού κελύφους στη παλαιά πόλη του Ρεθύμνου μέσω μιας συνειρμικής ανάκλισης των αισθήσεων. Το ερείπιο αυτό είναι κάτι παραπάνω από μία αποσυντιθέμενη κατασκευή, είναι ένα κατάλοιπο μνήμης, ένα ενθύμιο της βιομηχανικής και μη ιστορίας του Ρεθύμνου, στο οποίο αποτυπώνονται στοιχεία από τις διαφορετικές ιστορικές φάσεις της. Η στρατηγική αναβίωσης του λοιπόν δεν πρέπει να συμμορφώνεται σε τετρημένες αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις απλής παράθεσης, αλλά σε μια πιο ευαίσθητη, αισθητηριακή και με νοημα αρχιτεκτονική.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αφιερώνεται στη παλαιά πόλη του Ρεθύμνου. Πρόκειται για έναν μεσογειακό οικισμό που προβάλλει στον ιστό του όλες τις ιστορικές του φάσεις. Είναι ένα αστικό παλίμψηστο στο οποίο επιτρέπεται η ταυτόχρονη ανάγνωση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Αφού μελετηθούν τα μορφολογικά του στοιχεία και τα στάδια της πολεοδομικής του εξέλιξης, η μελέτη επικεντρώνεται στα βασικά χαρακτηριστικά που δομούν τον αστικό ιστό της παλιάς πόλης, εστιάζοντας στοχευμένα στην περιοχή μελέτης.

Στο δεύτερο μέρος, γίνεται μια συστηματική μελέτη όσον αφορά την εξέλιξη της σαπυνοποιίας στο Ρέθυμνο, βασιζόμενη σε υλικό που προέρχεται από τις μαρτυρίες των σαπυνεργατών της περιόδου αυτής. Στην συνέχεια, εξετάζεται η μορφολογική εξέλιξη του ερειπίου ως ένα κτιριακό παλίμψηστο, με σκοπό να παραχθούν τα απαραίτητα σχεδιαστικά εργαλεία για την δημιουργία ενός καινούργιου διαλόγου μεταξύ του υπάρχοντος και της παρέμβασης.

Τέλος, στο τρίτο μέρος της διπλωματικής αυτής, γίνεται μια πρόταση που στοχεύει την αναβίωση του ερειπίου αυτού μέσω μιας αρχιτεκτονικής προσέγγισης που βασίζεται στις αισθητηριακές και συνειρμικές προσλαμβάνουσες του χρήστη. Δημιουργείται ένα βιωματικό μουσείο που έχει στόχο να επαναφέρει την μνήμη του σαπυνοποιείου μέσω της όσφρησης.

| περιεχόμενα |

εισαγωγή	.5
. η πόλη	.11
πολεοδομική εξέλιξη πόλης	.12
τοπόσημα παλαιάς πόλης	.16
οδικό δίκτυο	.19
δομή αστικού	.21
δημόσιοι χώροι	.23
. η γετονιά	.28
νοητικός χάρτης	.29
χάρτης χρήσεων γής ισογείου	.30
χάρτης χρήσεων γής ορόφου	.31
χάρτης δομημένου αδόμητου	.32
. η μυρωδιά	.35
ιστορική εξέλιξη σαπυνοποιίας	.36
σαπυνοποιία στο Ρέθυμνο	.36
παραγωγή σαπυνιού	.38
μαρτυρίες	.39
. η ανάμνηση	.42
ιστορική εξέλιξη σαπυνοποιείου	.43
σχέδια υπάρχουσας κατάστασης	.45
. όταν η μυρωδιά γίνεται μνήμη	.54
κεντρική ιδέα	.55
το παλίμψηστο	.55
η όσφρηση	.59
. ένα βιωματικό μουσείο	.62
πρόταση	.63
φωτορεαλιστικές απεικονίσεις	.64
φωτογραφίες μακέτας	.69
σχέδια πρότασης	.71

| εισαγωγή |

Στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα οι πόλεις και τα αστικά τοπία μετασχηματίζονται για να απαντήσουν στις σύγχρονες τάσεις αστικής ανάπτυξης που επιβάλλουν οι νέες συνθήκες της οικονομικής και πολιτιστικής παγκοσμιοποίησης. Στα πλαίσια αυτού του μετασχηματισμού το ζήτημα της διατήρησης και προστασίας της αρχιτεκτονικής μας κληρονομιάς και κατ'επέκταση της προστασίας της πολιτισμικής μας ταυτότητας-ιδιαίτερα της νεότερης περιόδου- αποκτά μεγαλύτερη βαρύτητα. Σήμερα, η κληρονομιά, υλική και άυλη, αντιπροσωπεύει τον πολιτιστικό πλούτο των πολιτισμών, φέρει τις μνήμες των χωρών μας και προφανώς αποτελεί ένα κοινωνικό και οικονομικό δυναμικό. Ωστόσο, η διατήρηση αυτής της κληρονομιάς απαιτεί από μέρους μας την προσαρμογή της στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής, δείχνοντας ταυτόχρονα σεβασμό στην πολιτιστική της ιδιαιτερότητα.

Ο Πορτογάλος αρχιτέκτονας Eduardo Souto de Moura αναφέρει ότι «η αρχιτεκτονική ζει για να μετασχηματίζεται και εκεί βρίσκεται ο πραγματικός της σκοπός» (Souto de Moura November 26, 2012). Με την πάροδο του χρόνου το περιβάλλον μεταβάλλεται και εκεί έγκειται η πραγματική του ομορφιά. Τα κτίρια φυσικά δεν μπορούν να μείνουν ανεπηρέαστα από τη μεταμόρφωση αυτή. Οι επάλληλοι μετασχηματισμοί που υφίσταται δημιουργούν μια καινούργια δομή διαφορετική από την αρχική που οραματίστηκε ο αρχιτέκτονας. Ως εκ τούτου, η αρχιτεκτονική δεν είναι μόνο μια «κατασκευή» αλλά και μια «ανακατασκευή».

Στη σύγχρονη αρχιτεκτονική, υπάρχουν πολλά παραδείγματα παρεμβάσεων όπου το παρελθόν αναδεικνύεται μέσα από την επίκληση της μνήμης και την δημιουργία μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ του νέου και του υφιστάμενου. Η επιλογή της στρατηγικής επέμβασης, σε αναφορά με το παρελθόν, εξαρτάται από την ιστορική στιγμή της κάθε περίπτωσης και αποδέχεται πολλαπλούς χειρισμούς. Απαιτείται μια πιο εμπειριστική προσέγγιση σε σχέση με το παρελθόν, καθώς οι ειδικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες όπως π.χ. η τουριστική αξιοποίηση του παρελθόντος, η επανάχρηση και η ανακατασκευή ως οι βέλτιστες οικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες το επιβάλλουν.

Η ένταξη της ιστορίας και της μνήμης στη σύγχρονη πραγματικότητα απασχολεί έντονα τον αρχιτεκτονικό κόσμο. Πρόκειται για ένα ζήτημα το οποίο συνδέεται έντονα με την έννοια του χρόνου. Παράλληλα, η προσέγγιση του παλιόψηστου αφορά στην επάλληλη σχέση του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος. Συνεπώς, είναι μια έννοια στην οποία συνυπάρχει κάθε χρονική στιγμή.

Αποδεχόμενοι ότι τα κτίρια αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου, το παλίμψηστο προσφέρει μια νέα στρατηγική ένταξης και ανάδειξης και μπορεί να δώσει βαθιές, ποιητικές και φιλοσοφικές προεκτάσεις στα αρχιτεκτονικά έργα, υιοθετώντας έναν πιο ευαίσθητο σχεδιαστικό χειρισμό, που σέβεται την ιστορία.

Επιπλέον, η αρχιτεκτονική αν και γίνεται αντιληπτή σε πρώτο επίπεδο με την αίσθηση της όρασης, βιώνεται ως εμπειρία με το σύνολο των αισθήσεων μας. Αισθανόμαστε την μυρωδιά της τον ήχος της ,την θερμοκρασία της ,την αδρότητα και το βάρος των υλικών της και την συνδέουμε με την μνήμη και την ιστορία. Η ακεραιότητα ενός καλλιτεχνικού έργου, και συνακόλουθα ενός αρχιτεκτονικού, έγκειται στο σύνολο των αισθητηριακών ερεθίσματων που δύναται να προσφέρει. Η αλληλεπίδραση μεταξύ του ανθρώπου και αρχιτεκτονικού χώρου είναι ένα νοητικό φαινόμενο το οποίο δημιουργεί την έννοια της ατμόσφαιρας. Τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που συνθέτουν την ατμόσφαιρα ενός χώρου αλληλεπιδρούν με τις αισθήσεις μας ενισχύοντας την μνήμη και τη φαντασία μας.

Σύμφωνα με την θεωρία της φαινομενολογίας, η συνειδητότητα, η αντίληψη και η σωματική εμπειρία του κόσμου είναι άρρηκτα συνδεδεμένες. Για τον Maurice Merleau-Ponty, τόσο η συνειδητότητα όσο και η ύπαρξη ενοποιούνται, «... η εμπειρία του χώρου διαπλέκεται... με όλους τους άλλους τρόπους της εμπειρίας και όλα τα άλλα ψυχικά δεδομένα».

Η ισχύς της περιγραφής του Merleau-Ponty έγκειται στην αρχή του «χιάσματος», στη διαπλοκή που περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο το σώμα «πιάνεται μέσα στα πράγματα», ενώ ταυτόχρονα βλέπει και βλέπεται, αγγίζει και αγγίζεται από τον κόσμο. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια αμοιβαία διείσδυση μεταξύ του κόσμου των αντικειμένων και του κόσμου των υποκειμένων. «Ούτε το ένα ούτε το άλλο τώρα, αλλά το μεταξύ τους διάστημα λειτουργεί ως ένα είδος μέσου για την αισθητική αντίληψη του κόσμου. Αυτή η περιπλοκή εγκαθιστά έναν διαπλεκόμενο χώρο ή «χιάσμα» στον οποίο εμείς και ο κόσμος προσδιορίζονται αμοιβαία.»⁶ Αυτός ακριβώς ο χώρος θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι αποτελεί τον ορισμό της έννοιας της ατμόσφαιρας.

Ο Juhani Pallasmaa, συνηγορεί στη θεωρία αυτή αναφέροντας: «Βιώνω τον εαυτό μου μέσα στην πόλη, και η πόλη υπάρχει μέσω της σωματικής παρουσίας μου. Η πόλη και το σώμα μου συμπληρώνουν και καθορίζουν το ένα το άλλο. Κατοικώ στην πόλη και η πόλη κατοικεί μέσα μου. (...) Τα σώματα και οι κινήσεις μας βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Ο κόσμος και ο εαυτός μας, ενημερώνονται και επαναπροσδιορίζονται μεταξύ τους συνεχώς.»

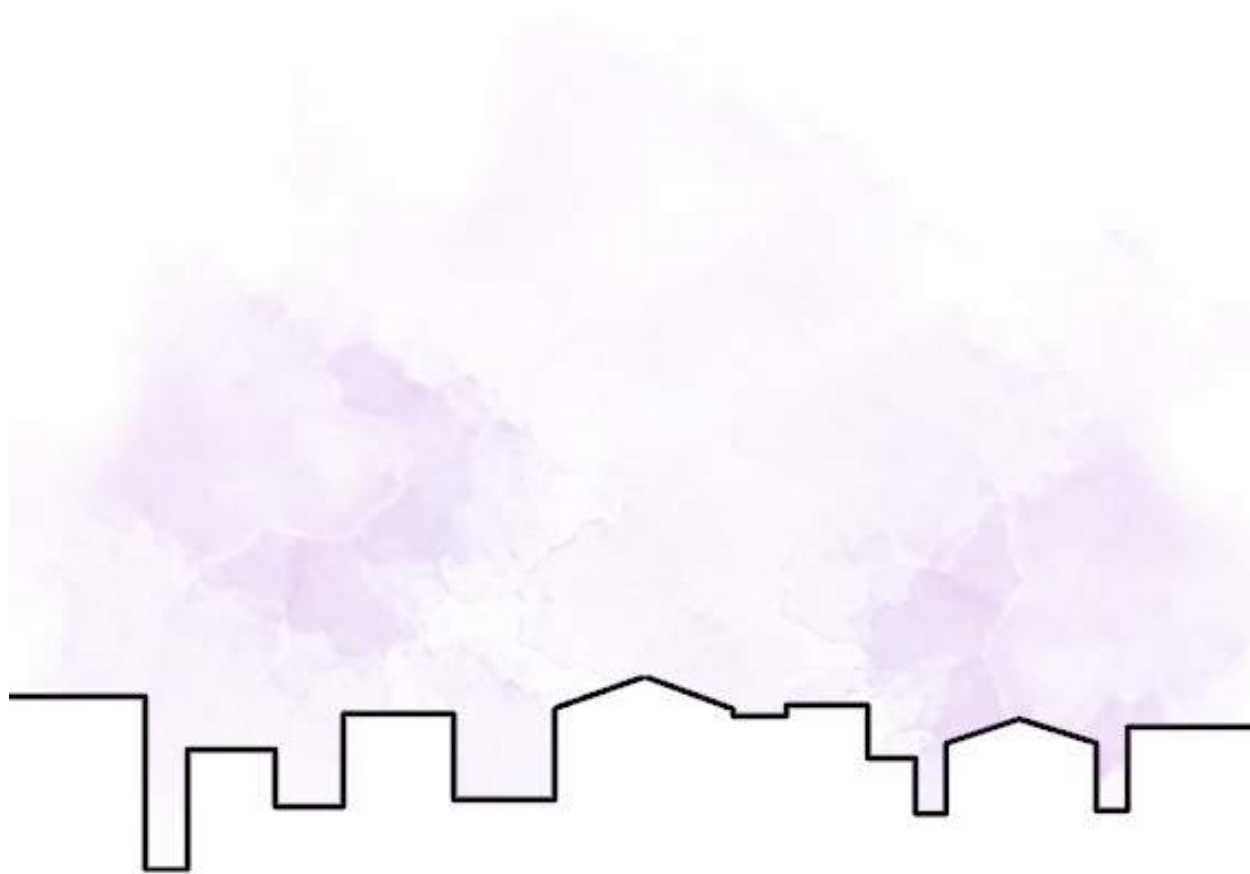
Συνεπώς, η ατμόσφαιρα για τον Pallasmaa ορίζεται ως μια ανταλλαγή μεταξύ υλικών και αισθητηριακών ποιοτήτων του τόπου και της άυλης σφαίρας της ανθρώπινης αντίληψης και φαντασίας. Οπότε δεν αποτελείται από φυσικά «αντικείμενα» ή γεγονότα, αλλά περισσότερο από ανθρώπινες βιωματικές «δημιουργίες». 9 Ουσιαστικά η ατμόσφαιρα συγχωνεύει φυσικά, αρχιτεκτονικά, πολιτιστικά, κοινωνικά και ανθρώπινα συστατικά σε μια μοναδική εμπειρία.¹⁰

Η αυθεντικότητα της αρχιτεκτονικής εμπειρίας είναι βασισμένη στο να καταστεί το έργο της κατασκευής κατανοητό από τις αισθήσεις. Βλέπουμε, αγγίζουμε, ακούμε και ζυγίζουμε τον κόσμο με ολόκληρη την σωματική μας υπόσταση και ο αισθητός κόσμος οργανώνεται και αρθρώνεται γύρω από τον πυρήνα του σώματος.

Αντικείμενο έρευνας μου αποτελεί ο προβληματισμός σε σχέση με την επανάχρηση ενός ερειπωμένου σαπωνοποιείου που βρίσκεται στη παλιά πόλη του Ρεθύμνου και αποτελεί το τελευταίο ίχνος της βιομηχανικής δραστηριότητας αυτής. Στόχος μου είναι η αναβίωση του κτιρίου αυτού χρησιμοποιώντας ως σχεδιαστικά εργαλεία την έννοια του παλίμψηστο και της αισθητηριακής-βιωματικής αρχιτεκτονικής.

Λέξεις κλειδιά :αρχιτεκτονική κληρονομιά, επανάχρηση, παλίμψηστο, αισθήσεις, ατμόσφαιρα.

*«Μετά έρχονται οι γλυκιές μυρωδιές που μένουνε μέσα στ' άδεια δωμάτια, βάζοντας μια
αέρινη σφραγίδα στο κάθε δωμάτιο του σπιτιού της ανάμνησης»
Gaston Bachelard*

| η πόλη |

πολεοδομική εξέλιξη πόλης
τοπόσημα παλαιάς πόλης
οδικό δίκτυο δομή αστικού
δημόσιοι χώροι

Στο παρακάτω κεφάλαιο πρόκειται να αναλυθεί και να μελετηθεί η παλιά πόλη του Ρεθύμνου, τόσο κατά την πολεοδομική της εξέλιξη αλλά και για τα κύρια στοιχεία που την χαρακτηρίζουν.

| πολεοδομική εξέλιξη παλαιάς πόλης |

Στο ύψωμα Παλαιόκαστρον, όπου σήμερα υπάρχει το ενετικό φρούριο, η Φορτέτζα, υπήρχε η ακρόπολη της αρχαίας πόλης του Ρεθύμνου. Το ύψωμα περιβαλλόταν από θάλασσα με εξαίρεση μια στενή ζώνη που το συνέδεε με το υπόλοιπο νησί.

Κατά τη ρωμαϊκή και πρώτη βυζαντινή περίοδο, το Ρέθυμνο παρήκμασε και κατέληξε άσημο χωριό. Στο χώρο ανάμεσα στο λιμάνι και το ύψωμα υπάρχουν τα λιγοστά σπίτια της μικρής πόλης που μάλλον ήταν ένας ψαράδικος οικισμός. Ο οικισμός προστατεύεται με περιμετρικό τείχος, το Castel Vecchio που περικλείει σχεδόν ασφυκτικά το σύνολο των κτιρίων.

Η κατάκτηση της Κρήτης από τους Βενετούς το 1210 είναι ένα γεγονός που επηρέασε την εξέλιξη και το χαρακτήρα του Ρεθύμνου. Μέσα στο Castel Vecchio βρίσκεται το κέντρο της μικρής πόλης. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν, το Ρέθυμνο επεκτάθηκε στο χώρο της χερσονήσου. Το τείχος με τους προμαχώνες του εκτεινόταν σε ευθεία γραμμή από την αμμουδιά της ανατολικής παραλίας ως τους απότομους βράχους της δυτικής πλευράς. Η πύλη Guora ήταν η κύρια είσοδος της πόλης και βρισκόταν στην μέση του τείχους. Ανατολικά στην αμμουδιά υπήρχε η πύλη της Άμμου. Στην πρώτη οδηγούσε ο δρόμος από τα χωριά της ορεινής ενδοχώρας και στην δεύτερη ο δρόμος από τους παραλιακούς οικισμούς του κάμπου. Από τις δύο κύριες πύλες ξεκινούσαν οι δρόμοι που κατέληγαν στην κεντρική πλατεία ή piazza, επί της παραλίας ακριβώς εκτός των ορίων του Castel Vecchio. Στην κεντρική πλατεία υπήρχε η λέσχη των ευγενών ή Loggia, η κρήνη Rimondi, ο πύργος του ρολογιού και άλλα για την θέση των οποίων μόνο υποθέσεις μπορούν να γίνουν (κτίριο της φρουράς). Η piazza είναι το επίκεντρο της εξουσίας και της κοινωνικής ζωής στα χρόνια της ενετικής κυριαρχίας. Η σύνδεση της πλατείας και της πύλης της Άμμου γινόταν με την αμμουδιά (Sabbionara) που συμπίπτει με τη σημερινή οδό Αρκαδίου. Η πλατεία, ο παραλιακός και ο κεντρικός δρόμος είναι οι βασικοί πολεοδομικοί συντελεστές αυτή την εποχή και, καθορίζουν την δομή του χώρου αργότερα ακόμα και σήμερα.

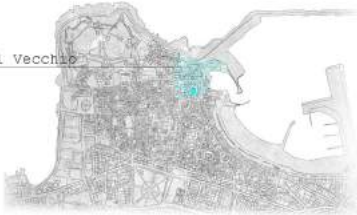
Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν το Ρέθυμνο ο πληθυσμός ήταν επτά χιλιάδες και το τουρκικό-μουσουλμανικό στοιχείο υπερτερεί αριθμητικά γεγονός που άλλαξε την φυσιογνωμία της ως τότε χριστιανικής πόλης. Εκκλησίες μετατρέπονται σε τζαμιά ενώ κτίζονται και νέα. Στα θυρώματα των σπιτιών, προστίθενται τουρκικές επιγραφές πλάι στις λατινικές αλλά η κύρια μετατροπή είναι τα μεγάλα ξύλινα σαχνισιά. Σημαντικά στοιχεία της Βενετσιάνικης πόλης αναιρούνται όπως η piazza που καταργείται με την ανέγερση σπιτιών στο χώρο της πλατείας. Στη παραλία που έχει διευρυνθεί λόγω προσάμμωσης προστίθεται μια σειρά από

αρχαϊκή περίοδος

13ος αιώνας

Castel vecchio

15ος αιώνας

piazzetta

16ος αιώνας

fortezza

porta guora

porta sabbionata

περίοδος Τουρκοκρατίας

19ος αιώνας

σήμερα

επιμήκη οικοδομικά τετράγωνα και η σημερινή οδός Αρκαδίου παύει να είναι παραλιακή αλλά γίνεται κεντρικός δρόμος της πόλης με σημαντική εμπορική κίνηση. Οι κάθετοι δρόμοι του βενετσιάνικου δικτύου δεν καταλήγουν πια στην ακτή και η πόλη αποκόπτεται από την θάλασσα ενώ τα νέα σπίτια της παραλίας βρίσκονται ελάχιστα μέτρα από το νερό. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι οι Οθωμανοί φοβόντουσαν την θάλασσα και έτσι κατασκεύασαν αυτό το όριο έτσι ώστε να προσανατολίσουν την πόλη προς το εσωτερικό της. Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίθεση με την εξωστρέφεια του ενετικού οικισμού που είχε διαμορφωθεί ως τότε.

Το εμπορικό κέντρο της πόλης βρίσκεται στους δρόμους Εθνικής Αντιστάσεως, Σουλίου, Παλαιολόγου και Αρκαδίου. Ανάμεσα τους αναπτύσσονται επιμέρους θύλακες κατοικίας που ορίζουν την οθωμανική και την χριστιανική συνοικία. Το Μακρύ Στενό (Νικηφόρου Φωκά-Ουζούν γιόλ ή Ουζούν σοκάκ) και η οδός Μελλισηνού αποτελούν την ραχοκοκαλιά της πολυπληθούς τουρκικής συνοικίας. Όπως και στην ενετική περίοδο, η ζωή της πόλης είναι προσανατολισμένη στην ανατολική παραλία όπου βρίσκονται οι ελάχιστοι αλλά κύριοι δημόσιοι χώροι, τα μαγαζιά και οι πύλες της πόλης. Στα δυτικό τμήμα οι χάρτες παριστάνουν μια μικρή έκταση χωρίς τα κτίσματα που υπήρχαν στην ενετική περίοδο. Νότια υπήρχε, το τουρκικό νεκροταφείο, τα σφαγεία και, το τουρκικό μοναστήρι (τεκές).

Η πρώτη πολεοδομική επέκταση εκτός των παλαιών τειχών γίνεται νότια μεταξύ των οδών Δημακοπούλου και Κουντουριώτη στο χώρο της τάφρου και υποδηλώνεται από τα μακρόστενα οικοδομικά τετράγωνα. Η Κουντουριώτου που είναι παράλληλη με το ίχνος του τείχους αποτελεί βασικό άξονα του πολεοδομικού δικτύου εκτός του ιστορικού κέντρου. Ο χώρος του οθωμανικού νεκροταφείου, το 1925 μετατρέπεται σε Δημοτικό Κήπο. Δίπλα του διαμορφώνεται η υπαίθρια αγορά της πόλης που συγκεντρώνει κίνηση από όλο το νομό. Πρόκειται για το νέο εμπορικό κέντρο, έξω από την πύλη Guora, που είναι προέκταση του παλιού της Εθνικής Αντιστάσεως.

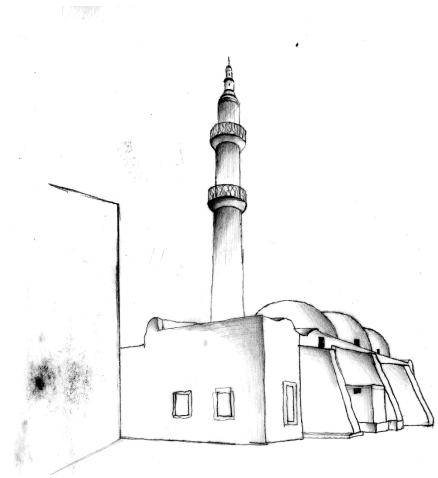
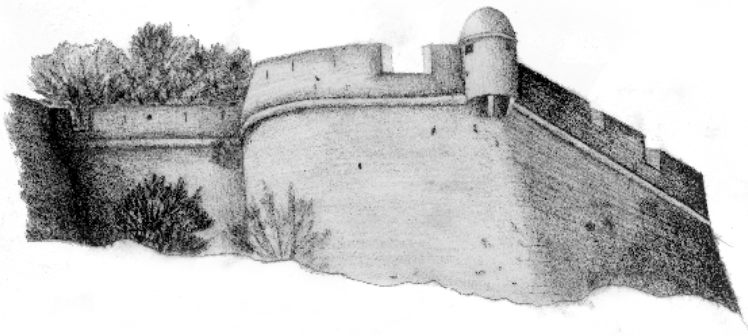
Οι νότιες επεκτάσεις σταδιακά μεγαλώνουν και μεταφέρουν το κέντρο βάρους της πόλης εκτός παραδοσιακών ορίων. Τα πρώτα αστικά κτίρια της εποχής είναι στοιχεία της φυσιογνωμίας της μικρής επαρχιακής πόλης. Εντός της παλιάς πόλης γίνονται τροποποιήσεις της πολεοδομίας με σημαντικότερη την επέκταση της Αρκαδίου ως την είσοδο του νέου λιμανιού. Στη λογική της διαπλάτυνσης της οδού κατεδαφίζεται ο εναπομείναν πύργος του Ρολογιού οπότε και διαλύεται η οργάνωση του χώρου που βασίζεται στο Castel Vecchio.

Δυτικά της πόλης, στη θέση Κουμπές σχηματίζεται η βιομηχανική ζώνη με εργοστάσια σαπωνοποιίας, βυρσοδεψεία και αποθήκες. Η βιομηχανική ζώνη ήταν η πιο παραμελημένη περιοχή του Ρεθύμνου αλλά λόγω απόστασης από την πόλη δεν την επιβαρύνει με θόρυβο και ρύπανση, ενώ ήταν κοντά στα χωριά της ορεινής ενδοχώρας που προμήθευαν τα προϊόντα και τις πρώτες ύλες για την κατεργασία τους.

| τοπόσημα παλαιάς πόλης |

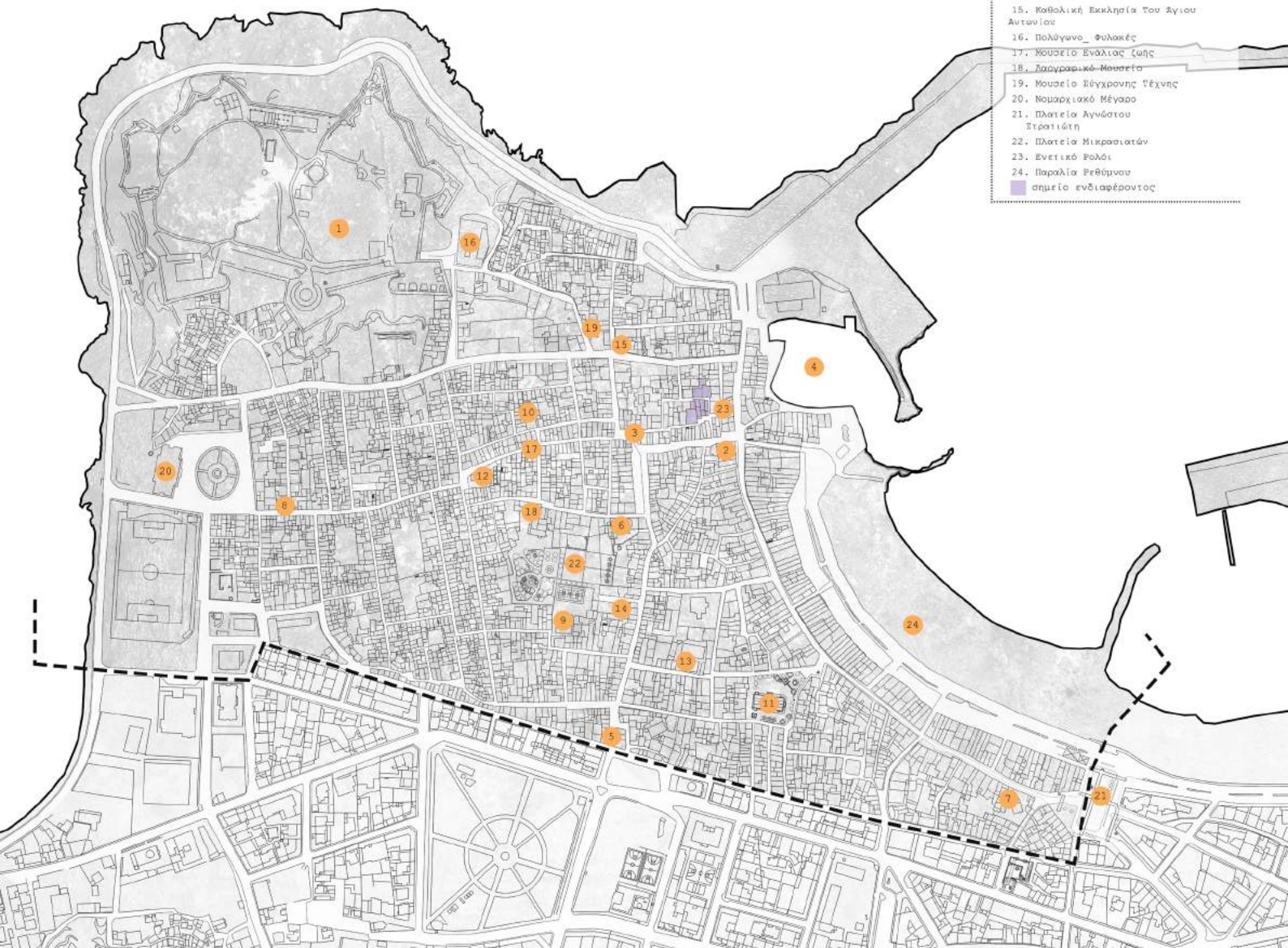
Εστιάζοντας στην παλαιά πόλη του Ρεθύμνου σημειώνονται τα βασικά τοπόσημα της περιοχής προκειμένου να εντοπιστεί ο χαρακτήρας του οικισμού. Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι στον αστικό ιστό αυτής της πόλης παρατηρούνται ίχνη και στοιχεία από διαφορετικές περιόδους. Τα ενετικά θυρώματα και ο ενετικός φάρος συνδιαλέγονται με τον μιναρέ και τα οθωμανικά σαχνισί ή κιόσκια όπως τα αποκαλούν στο Ρέθυμνο. Στην ίδια εξίσωση τοποθετούνται συγχρονες παρεμβασεις όπως τα γκράφιτι στην πλατεία Μικρασιατών. Είναι λοιπόν δόκιμη η σύνδεση της παλαιάς πόλης του Ρεθύμνου με την έννοια του αστικού παλίμψηστου καθώς επιτρέπεται η συνεχής και ταυτόχρονη ανάγνωση των διαφορετικών νοημάτων του παρελθόντος.

. τοπόσημα .

κλίμακα 1:2000

1. Φορτέζα
 2. Λότζια
 3. Κρήνη Ρίμοντι
 4. Ενετικό Λιμάνι και Φάρος
 5. Μεγάλη Πύρτα_ Πύλη Γκούρα
 6. Τζαμί Νερατζέ - Ωθείο
 7. Τζαμί Καρά Μούσα Πάσα
 8. Γεράς Μας Αγίας Σοφίας - Τζαμί Ριαχνιά Τυπραήμ
 9. Τσερκικό Σχολείο
 10. Οθωμανικό Λουτρό
 11. Μητρόπολη
 12. Μικρή Παναγιά_ Κυρία των Αγγέλων
 13. Μας Αγίας Βαρβάρας
 14. Αίθουσα Αγ. Φραγκίσκου_ Λοχαιολογικό Μουσείο
 15. Καθολική Εκκλησία του Αγίου Αυταύσιου
 16. Πολύγωνο_ Φυλακές
 17. Μουσείο Ενόλιας ζωής
 18. Διαγραφικό-Μουσείο
 19. Μουσείο Εγχρονής Τέχνης
 20. Νομαρχιακό Μέγαρο
 21. Πλατεία Αγνωστού Τυρατιώτη
 22. Πλατεία Μικρασιατών
 23. Ενετικό Φολόι
 24. Παραλία Ρεθύμνου
- σημείο ενδιαφέροντος

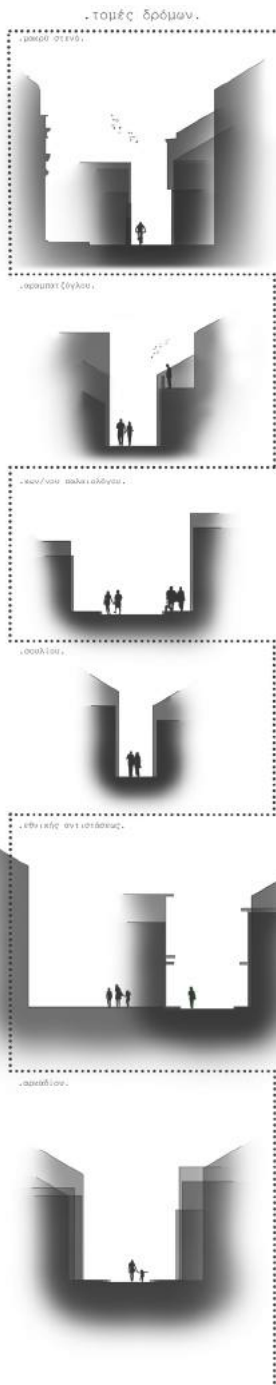

κολάζ αστικού παλίμψηστου

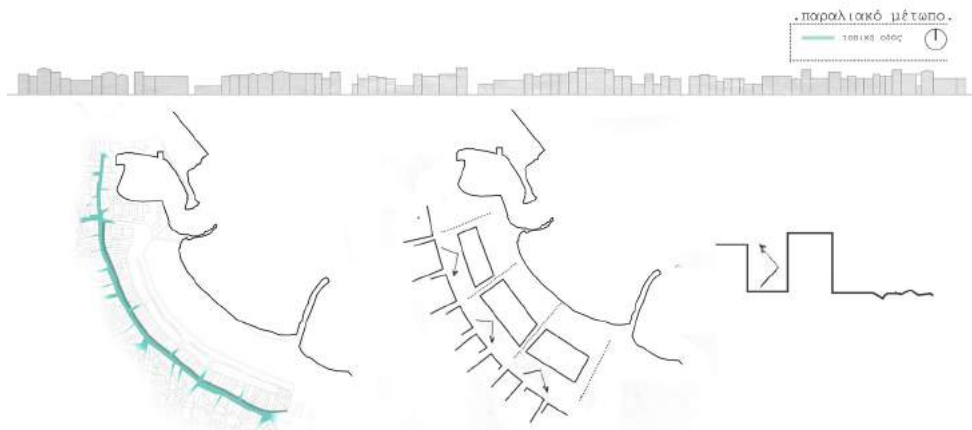
τοπόσημα παλαιάς πόλης

| οδικό δίκτυο παλαιάς πόλης |

Όσον αφορά τις κινήσεις στην παλιά πόλη σημειώνονται κυρίως πεζόδρομοι και μάλιστα σε κάποια σημεία περιορισμένου πλάτους. Από τις παρακάτω τομές συμπεραίνουμε ότι υπάρχει μια τεράστια διακύμανση όσον αφορά το πλάτος των δρόμων που όμως σχεδόν ποτέ δεν ξεπερνάει τα 5 μέτρα. Στον πυκνό και δεδαλωδή ιστό της πόλης παρατηρούνται δρομάκια πλάτους 1,5 μέτρου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μια λανθασμένη αντίληψη στον επισκέπτη ότι περιτριγυρίζεται από ψηλά κτίρια. Στην πραγματικότητα τα κτίρια στο σύνολο του οικισμού δεν ξεπερνούν τα 5-7 μέτρα.

Επιπλέον, το Ρέθυμνο αποτελεί έναν παραθαλάσσιο οικισμό. Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης του στο εσωτερικό του οικισμού, ο επισκέπτης δεν έρχεται σχεδόν καθόλου σε επαφή με το υδάτινο στοιχείο. Βλέποντας το παραλιακό μέτωπο γίνεται αμέσως αντιληπτό το όριο που κατασκευάστηκε κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας δημιουργώντας έτσι έναν εσωστρεφή οικισμό. Περιπατώντας την οδό Αρκαδίου υπάρχουν μόνο 5 ανοίγματα ως προς την θάλασσα. Έτσι η σχέση του οικισμού με την θάλασσα είναι κάπως περιορισμένη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλούν τα κτίσματα στην οδό Αρκαδίου τα οποία λόγω της διαμπερότητάς τους επιτρέπουν στον περιπατητή την οπτικής επαφή με την θάλασσα μέσω ενός πλαισίου.

.οδικό δίκτυο.

- κύρια οδική αρτηρία
- συλλεκτήρια οδός
- τοπική οδός
- γραμμή τομής
- πεζόδρομος
- όριο παλιάς πόλης
- σημείο ενδιαφέροντος

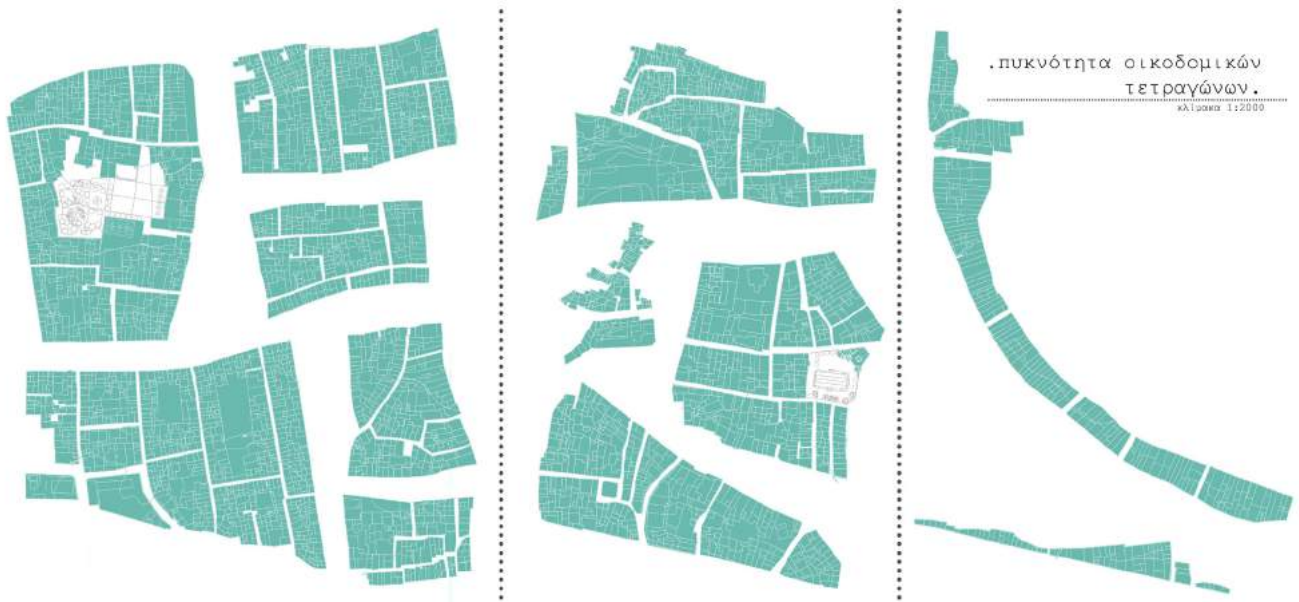

κλίμακα 1:1000

0 50 100 200

| δομή αστικού ιστού παλαιάς πόλης |

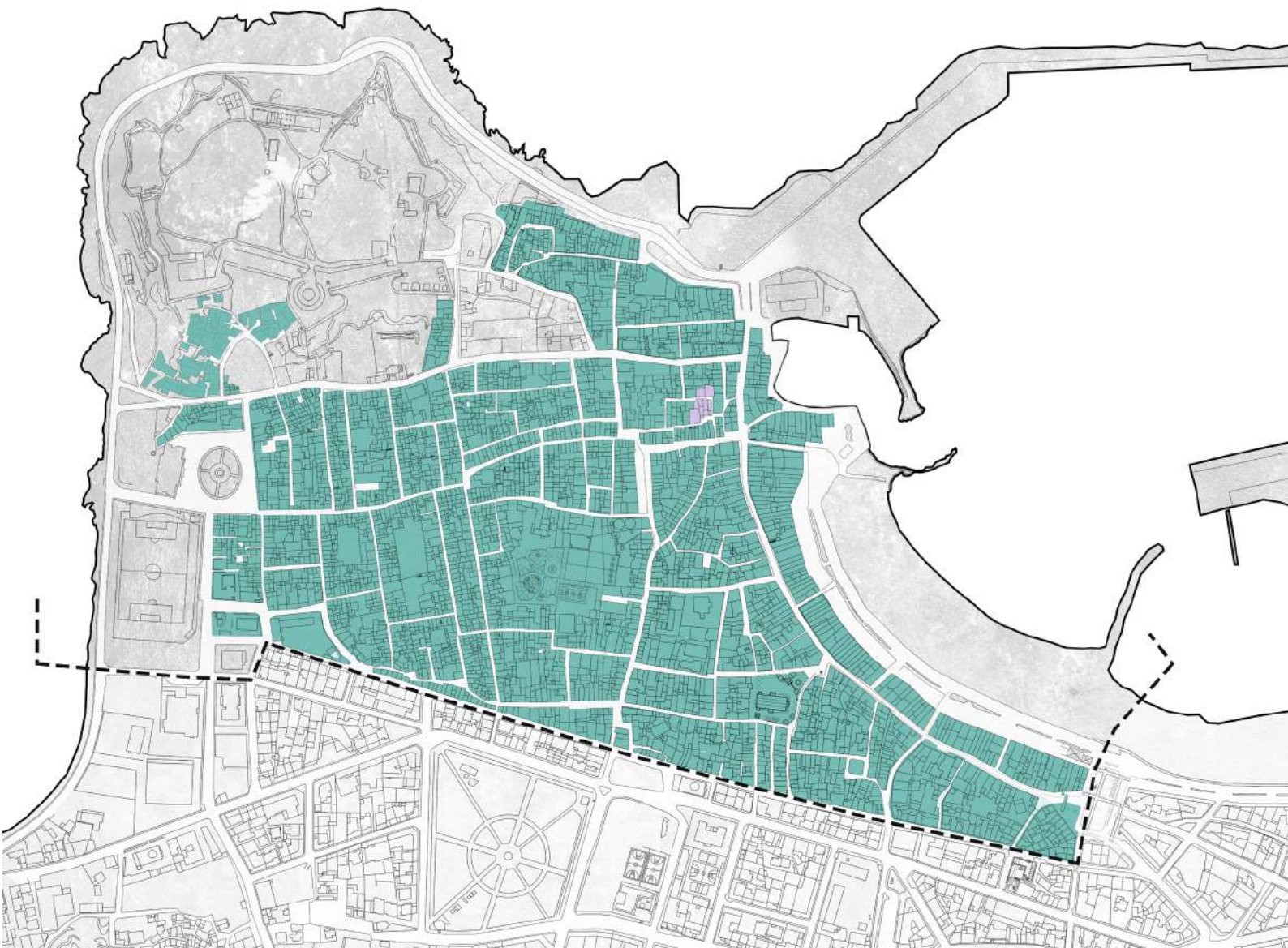
Στον παρακάτω χάρτη βλέπουμε την διάρθρωση των οικοδομικών τετραγώνων της παλαιάς πόλης. Παρατηρείται μια άτακτη διάταξη που προκύπτει από την άναρχη και βιωματική αναπτυξη του οικισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργείται στον περιπλανώμενο η αίσθηση του αποπροσανατολισμού. Ταυτόχρονα, σημειώνεται μια διαφοροποίηση ως προς το μέγεθος των τετραγώνων.

.δομή αστικού ιστού
στην παλιά πόλη.

κλίμακα 1:2000

- οικοδομικό τετράγωνο
- όριο παλιάς πόλης
- σημείο ενδιαφέροντος

| δημόσιοι χώροι παλαιάς πόλης |

Στον παρακάτω χάρτη σημειώνονται οι δημόσιοι χώροι της παλαιάς πόλης. Ο ιστός της είναι αρκετά πυκνός με αποτέλεσμα να δημιουργούνται πλατείες σε απλές διαπλατύνσεις του χώρου. Παρατηρείται λοιπόν η ανάγκη για μια ανάσα σε αυτόν τον ιστό. Η ανυπαρξία ανοικτών δημόσιων χώρων οδήγησε στη δημιουργία της πλατείας Μικρασιατών. Επιπλέον, η παλαιά πόλη του Ρεθύμνου είναι αρκετά στεγνή όσον αφορά τους πράσινους χώρους. Το πράσινο αναπτύσσεται συνήθως σε ύψος με τα αναρριχώμενα φυτά και τις κληματαριές. Ο ρόλος τους είναι καθοριστικός για τους κατοίκους καθώς καλύπτεται η ανάγκη τους για φυσική σκίαση.

.πλατείες.

κλίμακα 1:200

.πλατεία μικρή παναγιά.

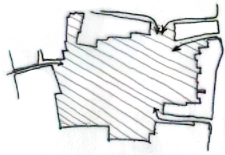
.πλατεία κοτεχάκη.

.πλατεία πετυχάκη.

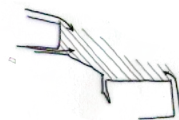
.πλατεία αρκαδίου.

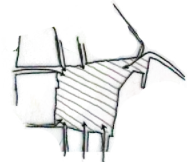
.πλατεία μικρασιατών.

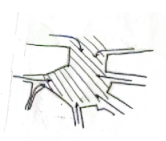
.πλατεία Τσουδερών.

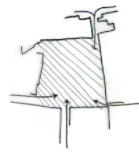
.πλατεία πλαστήρα.

.πλατεία ιεράς μητρόπολης.

.πλατεία αγνώστου στρατιώτη.

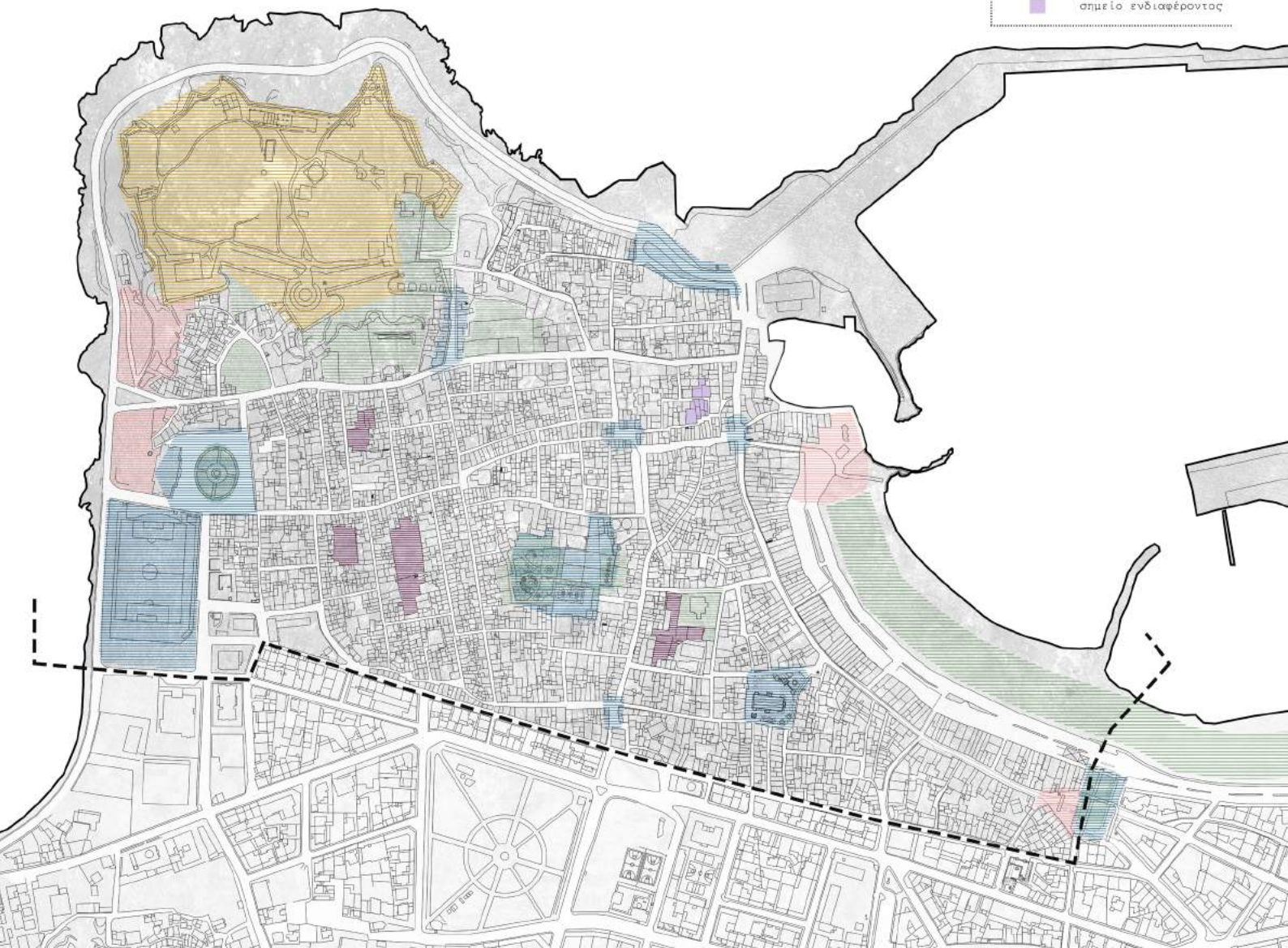

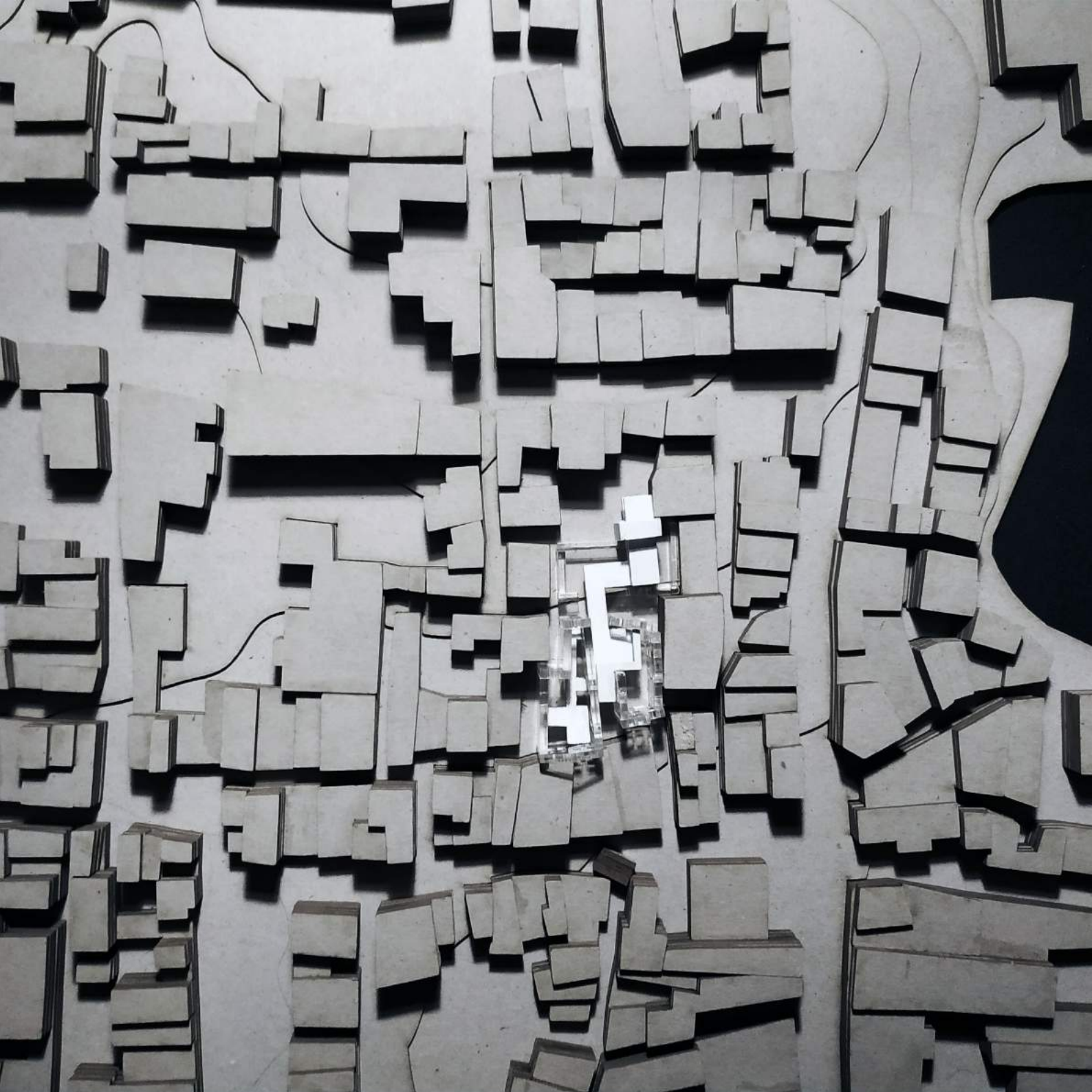
.πλατεία ηρώων πολυτεχνείου.

.πράσινοι χώροι.

κλίμακα 1:2000

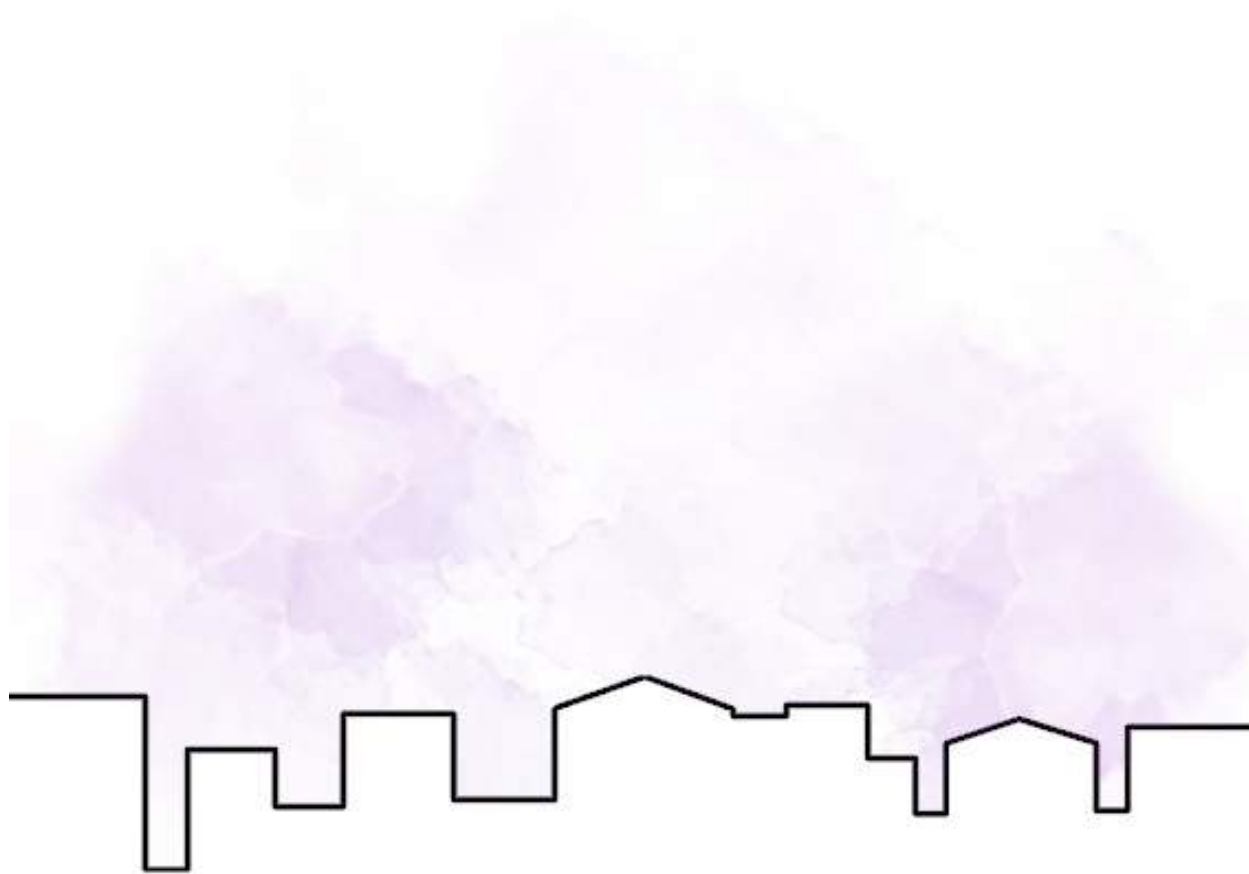
- διοργανωμένοι δημόσιοι χώροι
- πράσινοι χώροι
- αστικά κενά
- ελεύθεροι χώροι
- αρχαιολογικός χώρος
- όριο παλιάς πόλης
- σημείο ενδιαφέροντος

*«Nothing revives the past so completely as a scent
that was once associated with it»*

Vladimir Nabokov

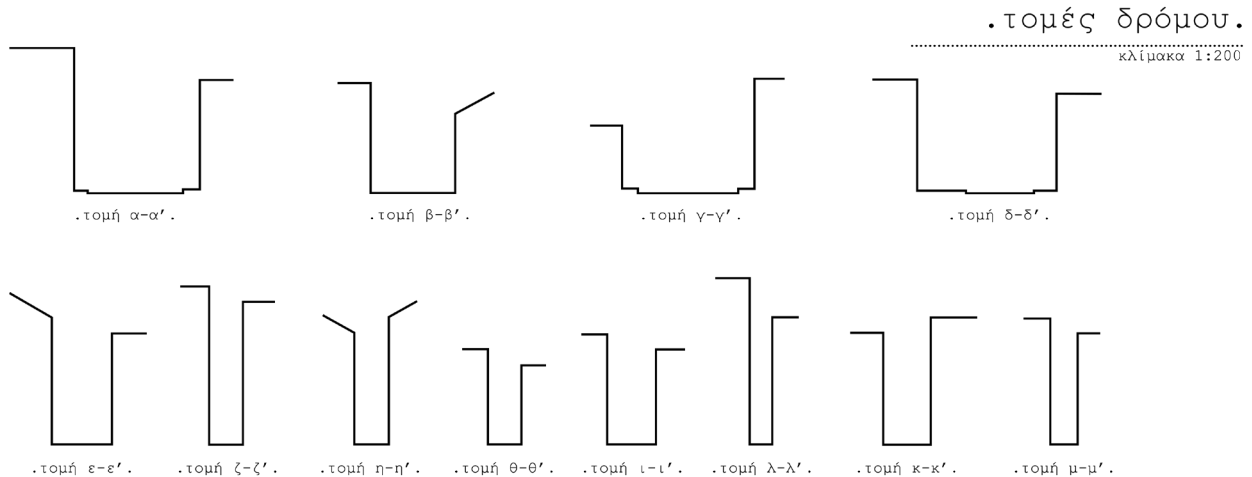

| η γειτονιά |

νοητικός χάρτης
χρήσεις γης ισογείου
χρήσεις γής ορόφου
δομημένο αδόμητο

| περιοχή ενδιαφέροντος |

Το σαπωνοποιείο τοποθετείται σε αρκετά κεντρικό αλλά ταυτόχρονα απομονωμένο σημείο. Πηγαίνοντας προς το σαπωνοποιείο η κλιμάκωση της έντασης και από άποψη θορυβου και από άποψη πληθυσμού είναι πολύ έντονη. Αυτή η αίσθηση επιβεβαιώνεται με το χάρτη χρήσεων γής καθώς και με την αισθητηριακή μακέτα που βλέπουμε στις παρακάτω φωτογραφίες. Στη γύρω περιοχή τοποθετούνται κυρίως εμπορικές δραστηριότητες καθώς και χώροι εστίασης και αναψυχής. Στον παράλληλο δρόμο απο το σαπωνοποιείο έχουμε την Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και τη Σουλίου, δρόμοι που έχουν μεγάλη ένταση και κίνηση καθώς εκεί αναπτύσσονται κυρίως εμπορικές λειτουργίες. Ακριβώς δίπλα τοποθετείται η πλατεία Πετυχάκη όπου βρίσκεται η κρήνη Ριμόντι, βασικό τοπόσημο της παλαιάς πόλης. Αντιθέτως, στην οδό Μοσχοβίτου έχουμε κυρίως κατοικίες και μπουτίκ. Παράλληλα, μια σημαντική αντίθεση παρατηρείται και ως προς τις εγκάρσιες τομές των δρόμων όσον αφορά το πλάτος τους στις γύρω περιοχές (παρατηρείται δρόμος πλάτους 1,5 μέτρου). Τέλος, στον χάρτη δομημένου-αδόμητου σημειώνεται ο ασφυκτικός ιστός του οικισμού με τα αυστηρά όρια στους δρόμους και τις αυλές στο εσωτερικό των τετραγώνων.

.περιοχή ενδιαφέροντος.

κλίμακα 1:1000

1. Λότζια
 2. Κρήνη Rimondi
 3. Ενετικό Ρολόι
 4. Ενετικό Λιμάνι
 5. Καθολική Εκκλησία Αγίου Αντανίου
 6. Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης
 7. Τζαμί Νερατζέ - Ωδείο
- σημείο ενδιαφέροντος

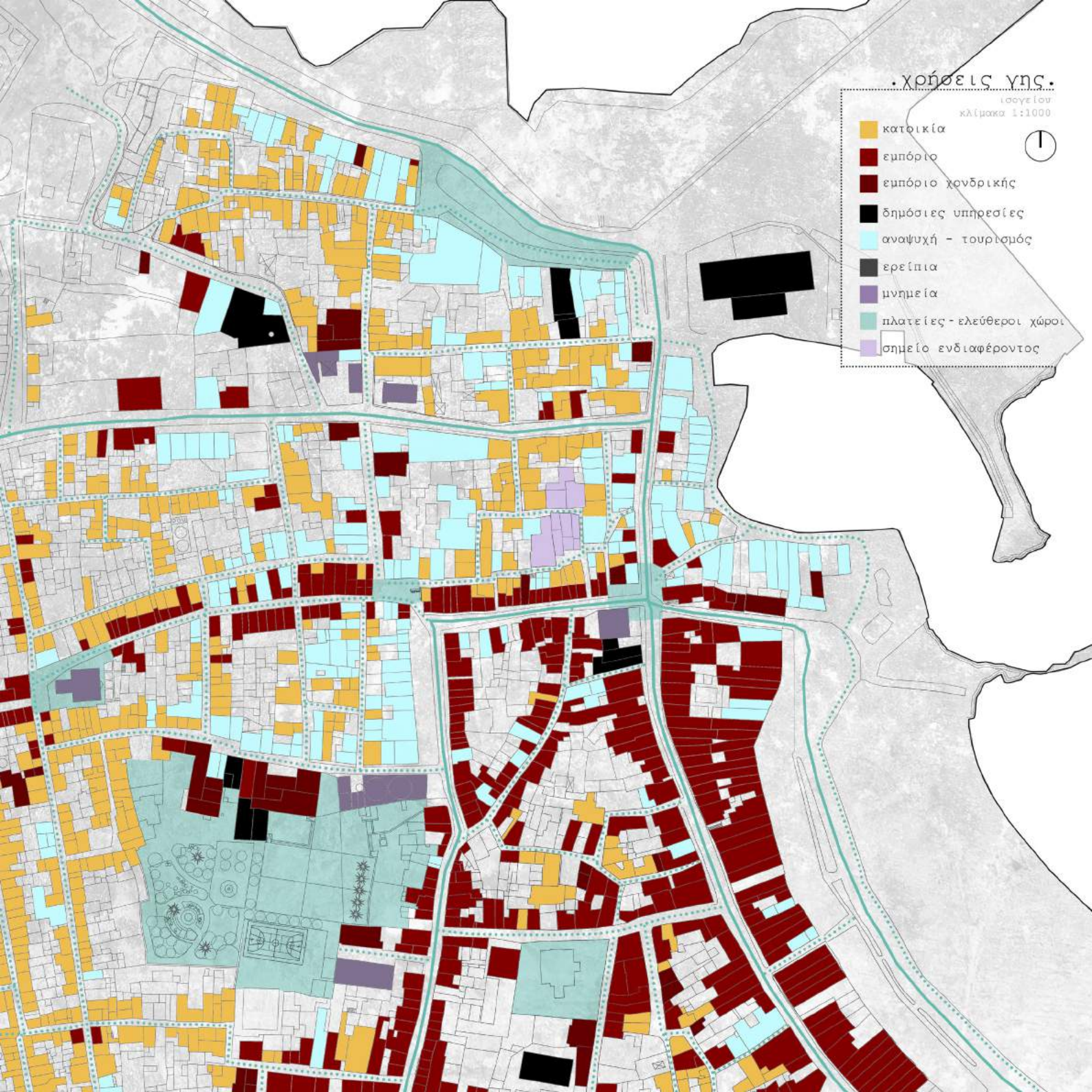

.χρήσεις γης.

ισογείο
κλίμακα 1:1000

- κατοικία
- εμπόριο
- εμπόριο χονδρικής
- δημόσιες υπηρεσίες
- αναψυχή - τουρισμός
- ερείπια
- μνημεία
- πλατείες - ελεύθεροι χώροι
- σημείο ενδιαφέροντος

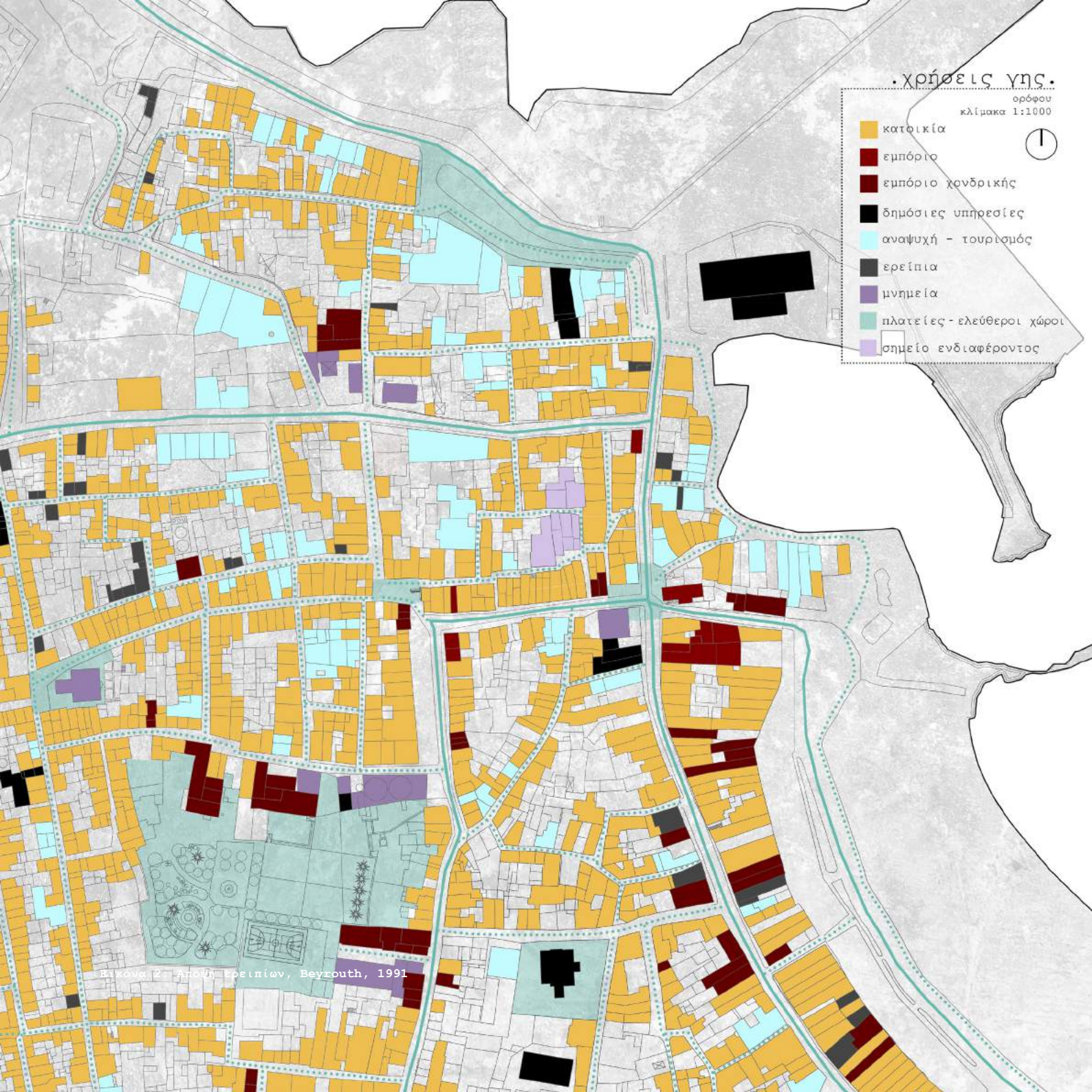

. χρήσεις γης.

ορόφου
κλίμακα 1:1000

- κατοικία
- εμπόριο
- εμπόριο χονδρικής
- δημόσιες υπηρεσίες
- αναψυχή - τουρισμός
- ερείπια
- μνημεία
- πλατείες - ελεύθεροι χώροι
- σημείο ενδιαφέροντος

Εικόνα 2: Αρχήν Εσνιάν, Beyrouth, 1991

.δομημένο αδόμητο.

κλίμακα 1:1000

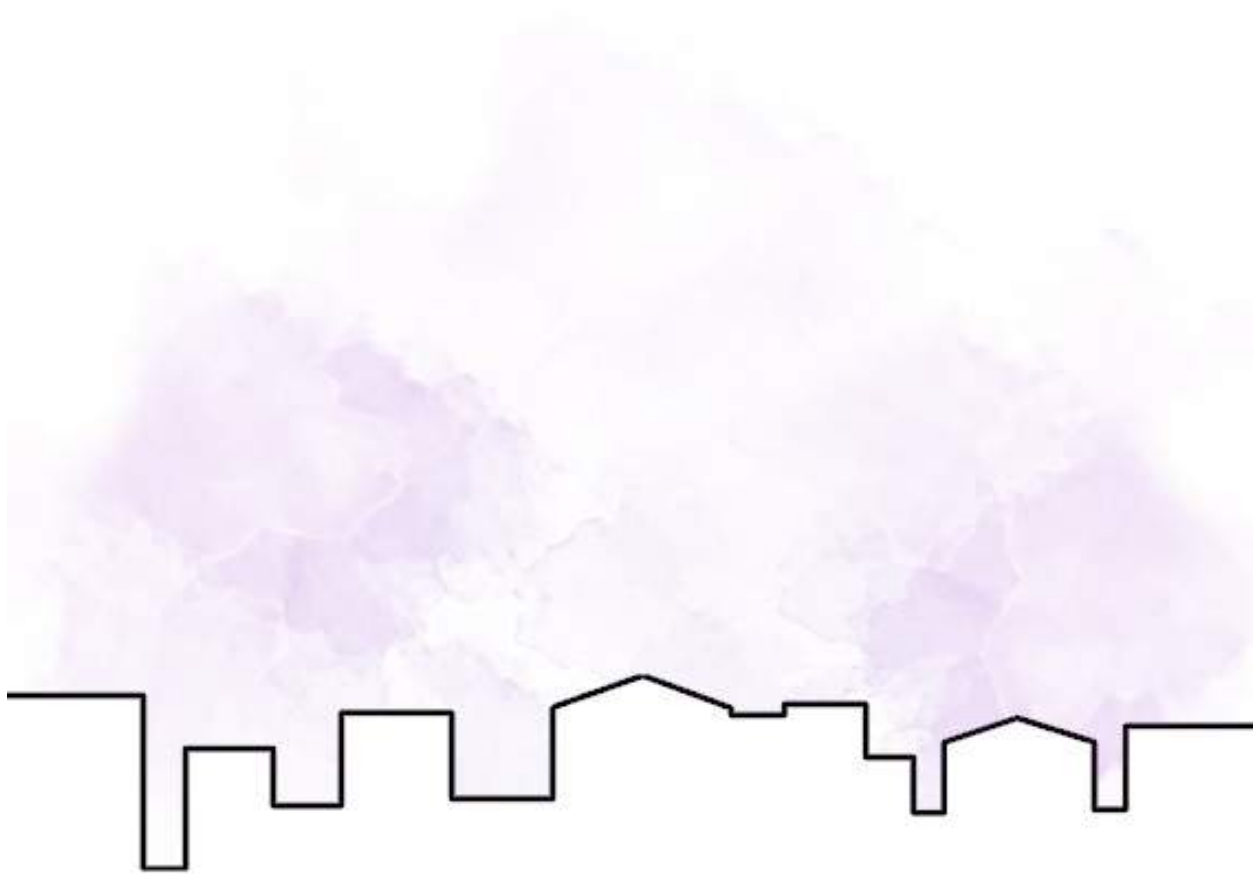
■ δομημένο

■ σημείο ενδιαφέροντος

«Τα ρουθούνια αφυπνίζουν μία ξεχασμένη εικόνα και δελεάζόμαστε να εισέλθουμε σε μια ζωντανή ονειροπόληση. Η μύτη κάνει τα μάτια να θυμούνται. Η μύτη είναι τα μάτια της μνήμης»

Pallasmaa Juhani

| η μυρωδιά |

ιστορική εξέλιξη σαπυνοποιίας
σαπυνοποιία στο Ρεθυμνο
παραγωγή σαπυνοιού
μαρτυρίες

Η σχέση μου με το Ρεθύμνο ξεκινάει από τα παιδικά μου χρόνια καθώς και οι δύο μου γονείς μεγάλωσαν εκεί και συγκεκριμένα το πατρικό του πατέρα μου τοποθετείται στην ίδια γειτονιά με το ερειπωμένο σαπωνοποιείο που μελετώ. Οι περιπλανήσεις μου στη γύρω περιοχή με οδήγησαν στο συγκεκριμένο ερείπιο το οποίο αποτελεί το μοναδικό ίχνος της βιομηχανικής δραστηριότητας αυτής.

Κατα τη διάρκεια της επίσκεψης μου στο Ρέθυμνο παρακολούθησα την πρώτη ημερίδα ενημέρωσης που πραγματοποιήθηκε σχετικά με τη σαπωνοποιία. Δυστυχώς η βιβλιογραφία σχετικά με αυτή την βιομηχανική δραστηριότητα είναι ελάχιστη έως και μηδαμινή και περιορίζεται σε διαφημιστικά δημοσιεύματα σε εφημερίδες της εποχής. Συνεπώς ό,τι υλικό δημοσιεύεται στην διπλωματική αυτή είναι αποτέλεσμα της καταγραφής μαρτυριών από τους σαπωνοποιούς και τους σαπουνεργάτες του Ρεθύμνου. Η έλλειψη δεδομένων έχει σοβαρό αντίκτυπο στην πληροφόρηση των πολιτών, οι οποίοι αγνοούν την ύπαρξη της ρεθυμνιώτικης σαπωνοποιίας. Παρόλα αυτά, η απήχηση της ημερίδας ήταν μεγάλη. Οι πολίτες του Ρεθύμνου, ανεξαρτήτου ηλικίας, συμμετείχαν στην εκδήλωση προκειμένου να μάθουν και να μοιραστούν τα μυστικά του σαπουνιού.

Πριν όμως εστιάσουμε στο κτίριο του σαπωνοποιείου, είναι απαραίτητη η μελέτη και η ανάλυση της ανάπτυξης της σαπωνοποιίας στο Ρέθυμνο.

ΑΛΗ ΒΑΦΗ ΣΕΛΙΑΝΑΚΙΣ

ΡΕΘΥΜΝΟΝ (ΚΡΗΤΗΣ)

ΕΞΑΓΩΓΗ ΕΛΑΙΩΝ

εις μεγάλης ποσότητας.

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΣΑΠΩΝΩΝ

ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΑΠΩΝΟΣ

Τηλεγραφική Διεύθυνσις : "ΒΑΦΗ., ΡΕΘΥΜΝΟΝ

Πίστευε τί φίλοι σου μή τέ καυόλογον μας
ἀπορρηπαντιό ΠΕΠΑΛ. Θέ έκλογήτε
μή τη μισή ποιότητα σάπωνος τού θά χρυσήθητε.

ΠΙΣΠΑΛ - ΣΙΣΣΥ - ΧΛΩΡΙΟ

τό έκλεκτά ἀπορρηπαντικά
τής γνωστής διομηχανίας

Δ. ΠΙΣΣΑ - Ι. ΠΑΛΙΕΡΑΚΗ - Ρέθυμνον

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΣΤΑΘΑΚΙΣ

ΜΕΓΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΣΑΠΩΝΟΠΟΙΑΣ

ΕΝ ΡΕΘΥΜΝΗ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1860

ΔΙΑΡΚΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΑΦΩΚΗ ΣΑΠΩΝΩΝ

ΚΟΙΝΩΝ

ΕΚΛΕΚΤΩΝ

ΑΡΩΜΑΤΙΚΩΝ

Θερμής και ψυχράς παραγωγής.

ΕΞΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΑΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ :

Όλων ανεξαιρέτως των αποικιακών ειδών, δερμά-
των και παστών.

ΕΞΑΓΩΓΗ :

Έλαιον, βαλανιδίου, χαρουπιού, κίτρου κλπ.

Διεύθυνσις : Κ. Ι. ΣΤΑΘΑΚΙΝ

Τηλεγραφ. Διεύθυνσις : ΣΤΑΘΑΚΙΝ ΡΕΘΥΜΝΟΝ

ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΝΤΖΑΡΗ

Αγοράζει λάδια φτώσσημα, τρυγές,
σαπουνύλαδα και πωλεί σαπουνία Α.
και Β. ποιότητος.

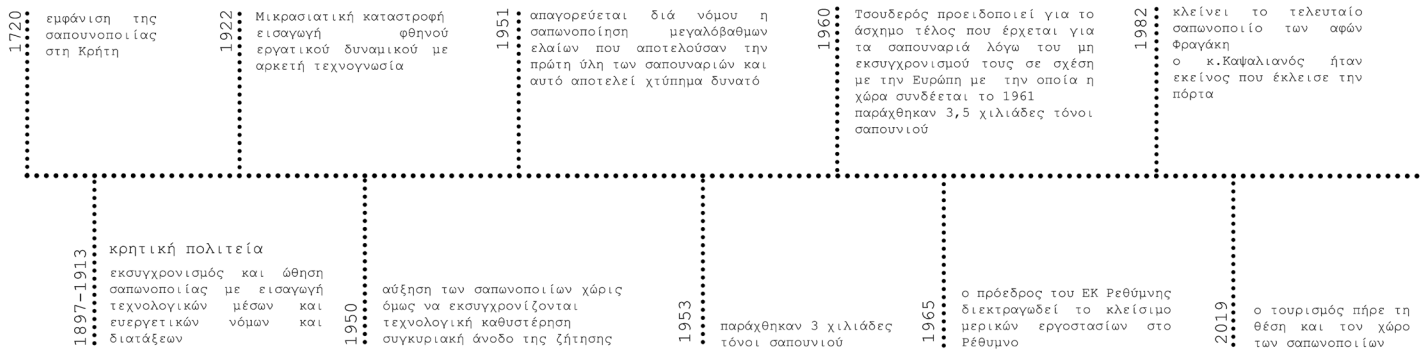
ΣΑΠΟΥΝΙ έκλεκτο

θ' εϋρητέ μόνον στοϋ

Σταγάκη.

| ιστορική εξέλιξη σαπυνοποιίας |

Η σαπυνοποιία εμφανίστηκε το 1720 στο Ρέθυμνο και κατα τη περίοδο της κρητικής πολιτείας εκσυγχρονίζεται με εισαγωγή τεχνολογικών μέσων και ευεργετικών νόμων και διατάξεων. Με την μικρασιατική καταστροφή το 1922 εισέρχεται φθινό εργατικό δυναμικό με γνώση στο Ρέθυμνο βοηθώντας την ραγδαία ανάπτυξη της. Το 1950 καταγράφεται η αύξηση του αριθμού των σαπυνοποιίας χωρίς όμως να εκσυγχρονίζονται. Παρατηρείται ταυτόχρονα μια συγκυριακή άνοδο της ζήτησης. Το 1951 απαγορεύεται διά νόμου η σαπυνοποίηση μεγάλων ελαίων που αποτελούσαν την πρώτη ύλη των σαπυνοποιίας προκαλώντας μεγάλο πλήγμα στην βιομηχανική αυτή δραστηριότητα. Το 1953 παράγονται 3 χιλιάδες τόνοι σαπυνοίου, μια ποσότητα αξιοσημείωτη για το μέγεθος του Ρεθύμνου. Ο μη εκσυγχρονισμός των σαπυνοποιών και η εμφάνιση της καινοτομίας της σκόνης φέρει την παρακμή της σαπυνοποιίας με αποτέλεσμα το 1982 να κλείσει και το τελευταίο σαπυνοποιείο του Ρεθύμνου.

| σαπυνοποιία στο Ρέθυμνο |

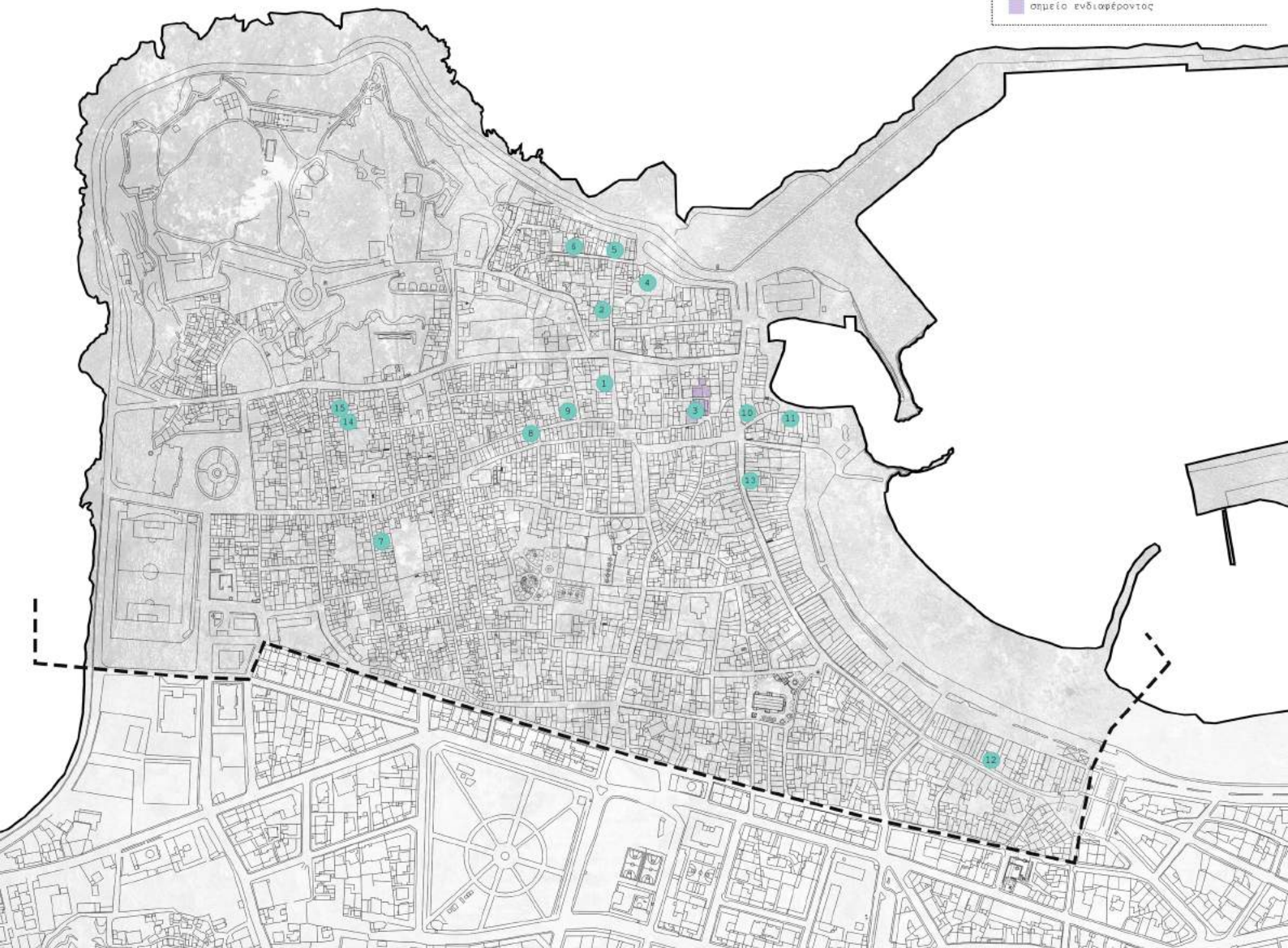
Στη παλιά πόλη σημειώνονται 15 σαπυνοποιίες, ένας αριθμός αρκετά μεγάλος για το μέγεθος και την οικονομική κατάσταση του Ρεθύμνου. Η θέση τους δεν είναι τυχαία. Όπως βλέπουμε και από τον χάρτη τοποθετούνται κοντά στο υδάτινο στοιχείο. Θεωρείται λανθασμένα από πολλούς ότι η θέση έχει επιλεγεί για να εκβάλλονται τα λύματα της βιομηχανικής δραστηριότητας στη θάλασσα. Στην πραγματικότητα, ο λόγος είναι ότι για την παραγωγή του σαπυνοίου χρειάζεται το θαλασσινό νερό και πιο συγκεκριμένα το αλάτι.

σαπουνοποιείες του Ρεθύμνου.

κλίμακα 1:2000

1. Μιχαήλ Παντοσάρη
 2. Α. Πίσσα και Γ. Παλιεράκη
 3. Μαρνού Σκορδίλη και μετέπειτα του Γιαννίκου Πλατυρράχου
 4. Δ. Λυμπερή
 5. Παντελή Σταγάκη, στη γωνία Μακεδονίας και Μεσολογίου
 6. Ελ. Παπαδάκη
 7. Κωνσταντίνου Σταθάκη που μετέπειτα διαδέχτηκε τον Αλή Βαρή Σαγιαννάκη ή Σελλιαννάκη
 10. Π. Ταγάνη
 12. Αθανάσιου Ορρανοπούδακη
 13. Σταύρου Ορρανοπούδακη, το 1960 στεγάστηκε στο Σταγάκη.
 14. Θεοδώρου Θεοδωρουλάκη
 15. Μόρνα Χρονάκη
- σημείο ενδιαφέροντος

| παραγωγή σαπουνιού |

το φόρτωμα . το ελαιόλαδο μπαίνει στο καζάνι για να ψηθεί μαζί με ποσότητα σπίрту (χημικού διαλύματος). Η ποσότητα του σπίрту εξαρτάται απο το αν το λάδι είναι ελαιόλαδο ή πυρηνέλαιο. Η διαδικασία γινόταν χειρωνακτικά.

το ψήσιμο . η διαδικασία διάλυσης του σπίрту στο νερό σε 20 βαθμούς και βρασμός αυτού μαζί με το λάδι στο καζάνι. Για το ψήσιμο χρησιμοποιούνταν ξύλα και μετέπειτα πυρήνα.

το στράγγισμα . στραγγίζεται το νερό απο το μείγμα σπίрту και λαδιού. Κατόπιν το σπίρτο πλένεται με αλατόνερο μέχρι να κατέβει η θερμοκρασία του στους 14 βαθμούς. Μετά απο αυτό το σαπούνι οδηγείται στις τάβλες για άπλωμα.

το απλωμα-χυτικό . το σαπούνι περνάει απο το καζάνι στην μαστέλα, δοχείο εν είδει στέρνας με άνοιγμα στο επίπεδο του πυθμένα, όπου και αναδύεται ωπού να αποκτήσει το απαιτούμενο χρώμα, λευκό ή πράσινο. Η όλη διαδικασία γίνεται με τα χέρια. Η μαστέλα αργότερα, μετά το 1950, αντικαταστήθηκε απο το μπουράτο, είδος μεγάλης ξύλινης στέρνας, όπου το σαπούνι μεταφερόταν απο το καζάνι. Απο τη μαστέλα ή το μπουράτο το σαπούνι μεταφερόταν με πινάκια για άπλωμα στις τάβλες, για να στραγγίσει την υγρασία του και εκεί παρέμενε για μία μέρα περίπου, ανάλογα τον καιρό.

το σφράγισμα . αφού ορισθούν τα διαστήματα η τάβλα σφραγίζεται με την σφραγίδα του εργοστασίου, την οποία χτυπά ο κόπανος. Η σφραγίδα είναι ξύλινη.

το κόψιμο . είναι η διαδικασία κατα την οποία κάθε τάβλα χωρίζεται σε πλάκες. Για την διαδικασία αυτή χρειάζονται δύο εργάτες, ο αβαραιζής και ο κόφτης. Ο κόφτης ζώνεται το μαχαίρι που είναι μακρύ και στερεωμένο στη ζώνη που φορά με αμβλυγώνεια απόληξη. Ο κόφτης κόβει και ο αβαραιζής σπρώχνει το μαχαίρι για να κοπεί το σαπούνι. Όλη αυτή η εργασία πραγματοποιείται με τους εργάτες ανυπόδητους.

το σάκκισμα . μετα το σφράγισμα και τη κοπή τους τα σαπούνια τοποθετούνται σε σακκιά των 25 ή των 50 κιλών. Μετά το 1970, χρησιμοποιούνταν χάρτινα κιβώτια των 5 ή 10 κιλών.

| μαρτυρίες |

"Απο αυτούς που είχανε τα σαπουναριά κανέννας δε ζεί, κανέννας. Ζουν οι νέοι που αυτοί δεν ξέρουν τίποτα. Απο του Ορφανουδάκη, τα κοπέλια του λείπουνε, του Πίσσα κανέννας δε ζεί, του Σταθάκη κανέννας, του Αποστολάκη κανέννας, του Πάντισαρη κανέννας. Μόνο οι εργάτες, αυτοί οι τρεις μόνο έμειναν, ο Παρασκευάς Μιχάλης, ο Κουκουναράς Παναγιώτης και ο Μιχαλιός Γιώργης. Μια φορά ήταν η καλύτερη δουλειά στο Ρέθυμνο, οι άλλοι που λέει ο λόγος έπαιρναν 50 δραχμές αυτοί 100. Δεν ήταν και ανθυγιεινή. Σαν όνειρο το θυμάμαι. Πήγαινα στις 7 μέχρι το βράδυ στις 8 και μου έδινε 50 δραχμές την ημερα, 45 ήταν κανονικά αλλά εμένα με συμπαθούσε. Με το αφεντικό τα πηγαίναμε καλά δεν έχω παράπονο. Θυμάμαι όταν μπήκα, ήταν όλοι τους Μικρασσιάτες και δε με θέλανε και τους είπε ο πεθερός του "άμα μιλήσει κανείς θα σας διώξω όλους" και ζαρώσανε όλοι.

Ήταν 2 πατάματα οι ταμπακάδες, το βάζαμε το σαπούνι, το χρωματίζαμε και το βάζαμε απάνω και το απλώναμε. Το καζάνι έπιανε 2 ορόφους, απο κάτω έβαζες τη φωτιά και το σαπούνι το επαίρναμε απο πάνω και το απλώναμε και ήταν καλό το σαπούνι, πιο καλό απο αυτό που έχουμε τώρα.

11 ή 12 ήταν τότε, μικρά μεγάλα. Άμα βγήκανε οι σκόνες τα διαλύσανε όλα.

Αλλά όλα τα χαλάσανε, δεν έμεινε τίποτα."

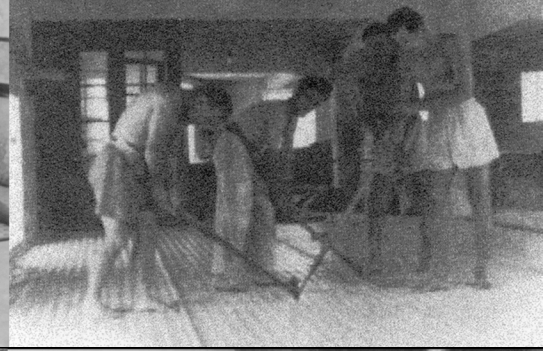
Γασπαράκης Ιωάννης, σαπουνεργάτης και παππούς μου

"τη δούλεψα τη μηχανή του σαπουναριού. Τότε σπέρναμε 50 δραχμές τη καζανιά και 1 δραχμή έκανε τότε η φρατζόλα το ψωμί. Το σαπούνι έβραζε μέσα στο καζάνι, χτισμένο ήταν το μισό και απο κάτω φούρνος. Καθόταν απίκο ο μάστορας, έβραζε 2.5 με 3 μέρες το σαπούνι, έβαζαν τους γάδρους για να δούν αν έπηξε και όταν ήταν έτοιμο πρωί- πρωί έρχονταν οι ταμπάκιδες, το έριχναν και έφευγαν. Είχαν σκαφίδια που ήταν ξύλινα με τα πετσιά μπροστά. Το έπιαναν το σαπούνι με τον μαστραπά και το έχυναν στα καλούπια. Είχαν και μια κουτάλα που έπαιρνε 1 με 2 οκάδες, ήταν σιδερένια με μακρύ χέρι και εγώ ήμουν ο βοηθός. Στις 7 έπιαναν δουλειά στις 10 σχολούσαν, πήγαιναν σε άλλη καζανιά, την επαύριο ερχόνταν, το έξυναν, το έτριβαν, το σημαύδευαν με ένα σπάγγο που είχε βαφτεί κόκκινος με σφουγγάρι και άφηνε μπογιά πάνω στο καλουπωμένο σαπούνι, το έκοβαν με το μαχαίρι που ήταν πάνω σε κοντάρι. Άλλος έκοβε, άλλος σφράγγιζε. Οι σφραγγίδες ήταν ξύλινες απο λεμονιά, το έκοβαν 6-7 πόντους και τα σαπούνια ήταν άσπρα. Είχαν άνθρωπο και έκανε κασελάκια. Κάθε μέρα φόρτωναν και ξεφόρτωναν τα καΐκια",

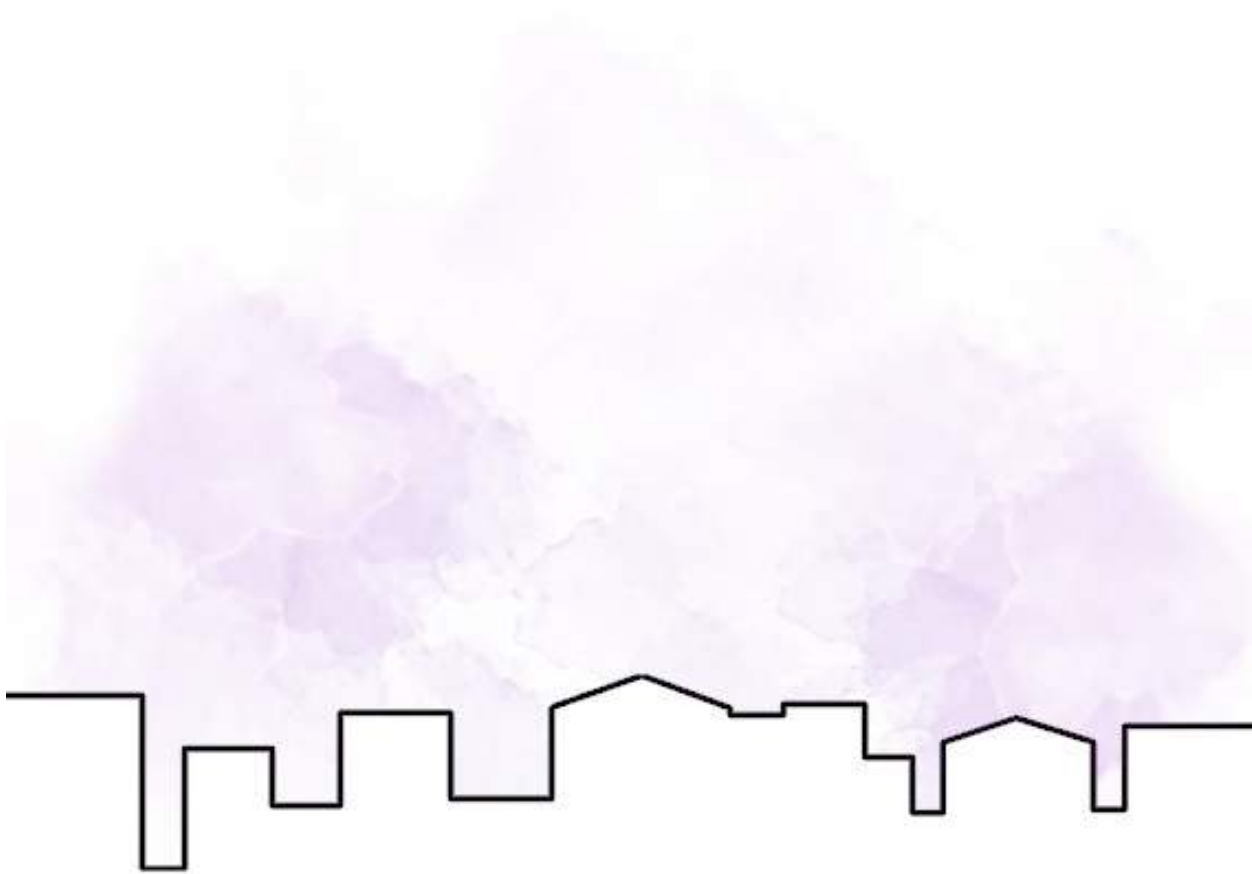
Κουκουναράς Παναγιώτης, σαπουνεργάτης

"τα θυμάμαι σα και χθές, εγώ εκεί μεγάλωσα, στη γειτονιά μου 4 είχαμε. Αλλά φύγαμε, κάναν πολύ θόρυβο τα κάρρα. Δε μπορούσες να μείνεις"

κυρία Μαρία

«Έχουμε τη δυνατότητα, σε ορισμένο τουλάχιστον βαθμό, να θυμόμαστε κάθε μέρος, εν μέρει επειδή είναι μοναδικό, αλλά και εν μέρει επειδή έχει επηρεάσει το σώμα μας και έχει δημιουργήσει αρκετές νοητικές συνδέσεις ώστε να το κρατήσουμε στη μνήμη μας.»
Pallasmaa Juhani

| η ανάμνηση |

ιστορική εξέλιξη κτιρίου
σχέδια υπάρχουσα κατάσταση

Το κτίριο που μελετώ ακολουθήσε την τύχη των περισσότερων βιομηχανικών κτιρίων στις ελληνικές πόλεις. Με την επέκταση των πόλεων και την αλλαγή της διαδικασίας παραγωγής, η βιομηχανική αυτή λειτουργία έπεσε σε παρακμή και οι εγκαταστάσεις της εγκαταλείφθηκαν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη πολλών κενών βιομηχανικών κελυφών και αποθηκών στα κέντρα των πόλεων που άλλοτε είχαν μια βιομηχανική ανάπτυξη (όπως ο Βόλος, η Λέσβος, η Καβάλα η Εάνη κλπ). Το κτίριο που μελετώ δεν αποτελεί εξαίρεση. Το ιστορικό κέντρο του Ρεθύμνου μετατράπηκε σε τουριστικό προορισμό με αποτέλεσμα τα κτίρια βιομηχανικής δραστηριότητας να εγκαταλειφθούν και να δώσουν κυριολεκτικά τη θέση τους στην τουριστική ανάπτυξη.

| ιστορική εξέλιξη |

15ος αιώνας : ίχνη της ενετοκρατίας παρατηρούνται στο οικοδόμημα (έξοδος κινδύνου με πώρινο ορθογωνικό πλαίσιο στη δυτική μεσοτοιχία, τοξωτή πόρτα εισόδου από την οδό Μπότσαρη) πιθανολογείται η χρήση του ως *magazzini* τοποθετείται στο όριο του πρώτου πυρήνα της πόλης Castel Vecchio

17ος αιώνας : κατά τη περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκαν διάφορες επισκευές και κατασκευές στο οικοδόμημα λόγω του σεισμού του 1856 (μπαγδατότοιχος Α' ορόφου, παραστάδες της αναδόμησης της πυργωτής προβολής προς τον νότο)

αρχές 20ου αιώνα : διώροφη κατοικία πλουσίου τουρκοκρητικού, με τον καλόν οντά του αρκετά ψηλό, δωματοσκεπή, με δύο ραδινά παράθυρα προς την ανατολή ίχνη στους τοίχους δείχνουν ότι στον οντά οδηγούσε προθάλαμος στεγασμένος από χαμηλότερο δώμα, δίπλα του τοποθετείται αυλή- δώμα, στο βόρειο τμήμα του οποίου διατάσσονται βοηθητικοί χώροι

1912 : μετατροπή του κτιρίου σε σαπωνοποιό των Αφών Σκορδίλη. ανακατασκευή της στέγης από ξυλεία ναυαγίου ιστιοφόρου

1927 : διαλύεται για οικογενειακούς λόγους η εταιρία των Αφών Σκορδίλη και αναλαμβάνει το σαπωνοποιό ο Μαρίνος Σκορδίλης

1930 : εισαγωγή χημείας στην παραγωγή σαπουνιού καινοτομία της εποχής με την παραγωγή αρωματικών σαπουνιών

1953 : θάνατος Μαρίνου Σκορδίλη. Ξεκινάει η λειτουργία του σαπωνοποιού του Γιαννίκου Πλατύραρχου

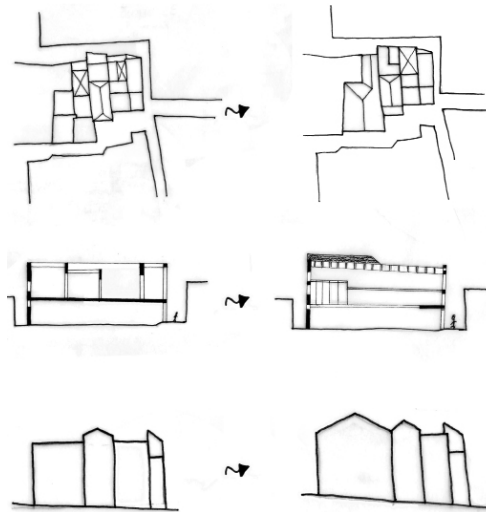
1960 : ανακατασκευή του νότιου τοίχου (οδός Μοσχοβοΐτου) μετά την έντονη απόκλιση που είχε υποστεί εξαιτίας εκρήξεως ή διαστολής των καμινιών που είχαν κατασκευαστεί σε επαφή μαζί του

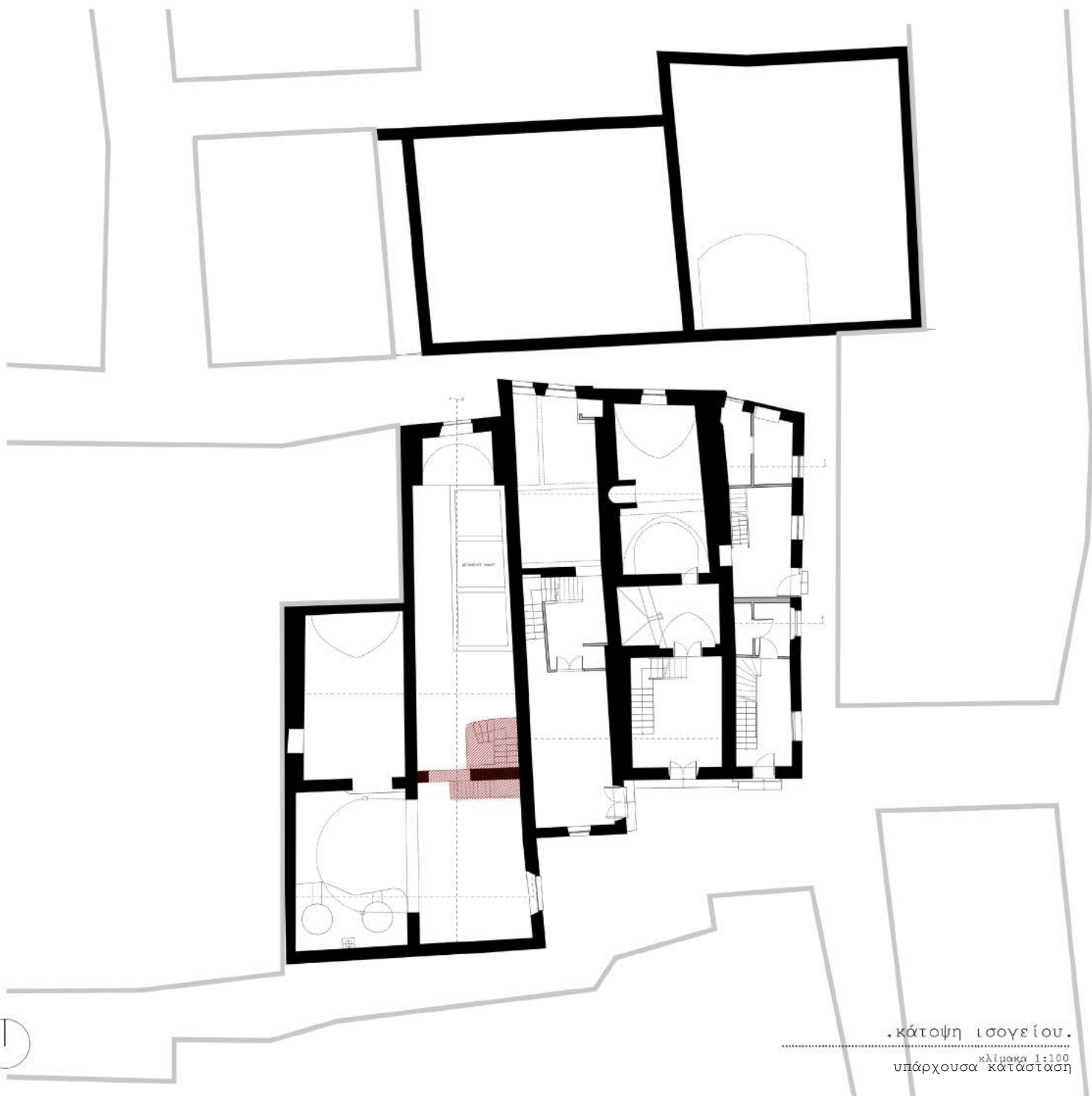
1970 : διακοπή λειτουργίας του σαπωνοποιείου

Απο την ιστορική εξέλιξη του κτιρίου μπορούμε να συμπεράνουμε αρκετά για την σαπωνοποιία του Ρεθύμνου. Αν αναλογιστούμε ότι μια βιομηχανία τέτοιας κλίμακας μπορούσε να στεγαστεί, με μερικές τροποποιήσεις, σε ένα κτίσμα που παλαιότερα ήταν κατοικία τότε αντιλαμβανόμαστε ότι το μέγεθος της σαπωνοποιίας ήταν αρκετά μικρό σε σύγκριση με των αντίστοιχων βιομηχανιών της Λέσβου. Παράλληλα, μας δίνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα για τη δομή ενός σαπωνοποιείου. Εξωτερικά έχει την μορφή τριώροφης οικίας. Στο εσωτερικό του, στο ισόγειο τοποθετούνται δύο φούρνοι και πάνω από αυτούς δύο καζάνια, ενώ δεξιά τους υπάρχουν δυο στέρνες, μια ισόγεια και μια ανώγεια. Στο ίδιο επίπεδο τοποθετούνται και οι απαραίτητοι αποθηκευτικοί χώροι. Στον πρώτο όροφο, βρίσκεται το γραφείο της επιχείρησης το οποίο έχει οπτική επαφή με τα καζάνια έτσι ώστε ο σαπουνοποιός να μπορεί να έχει την εποπτεία της διαδικασίας παρασκευής. Στον ίδιο όροφο καθώς και στον επόμενο, βρίσκονταν οι ξύλινες τάβλες στις οποίες τοποθετούνταν το υγρό σαπούνι για να στεγνώσει. Ο χώρος αυτός ονομαζόταν νταμπακάς. Οι τάβλες αυτές τοποθετούνται σκόπιμα σε όροφο καθώς ο φυσικός αερισμός είναι απαραίτητος για την στερεοποίηση και την σχηματοποίηση του σαπουνιού.

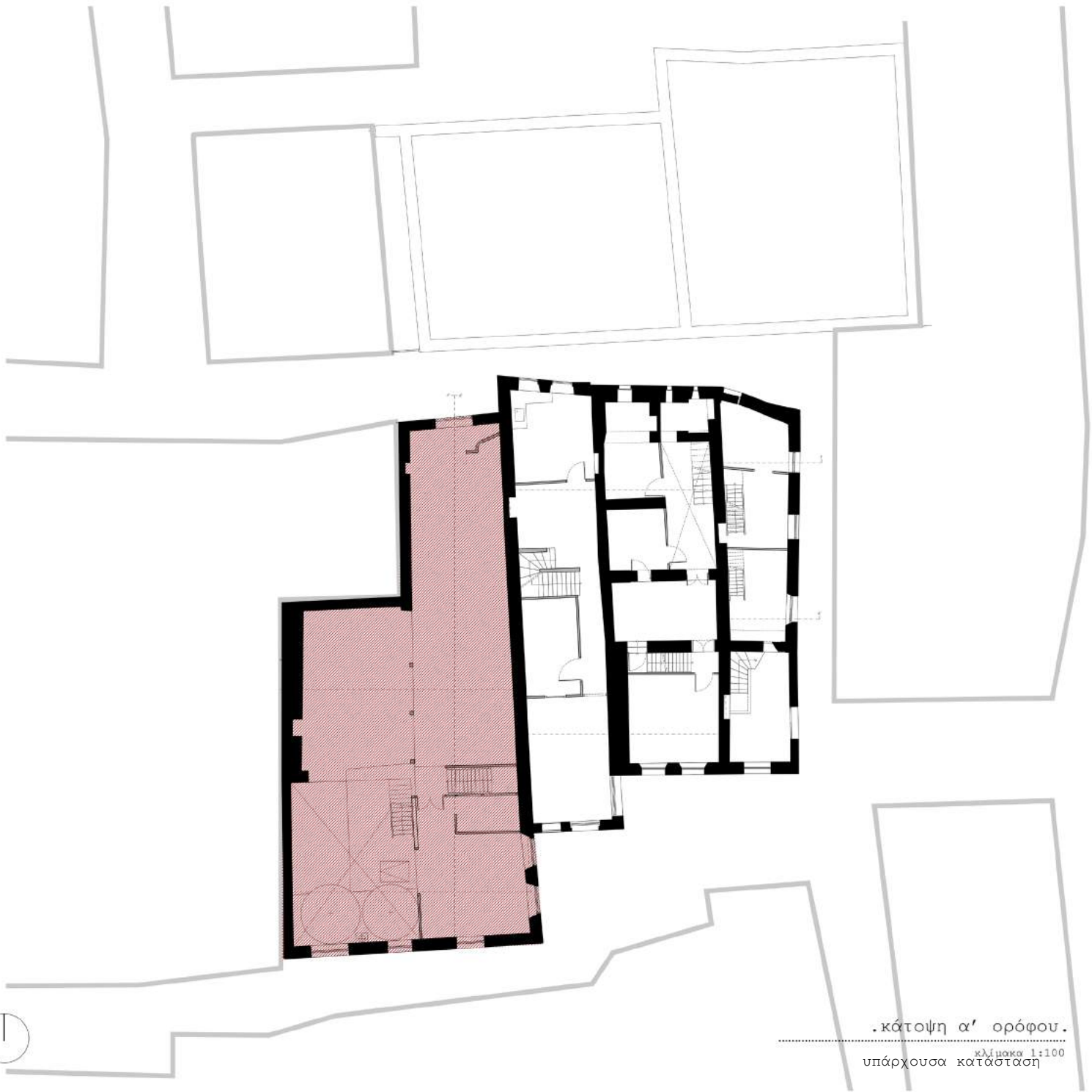
Παρακάτω παρουσιάζεται η υπάρχουσα κατάσταση του σαπουνοποιείου και σημειώνονται με κόκκινο τα στοιχεία που σήμερα έχουν αλλοιωθεί ή καταστραφεί.

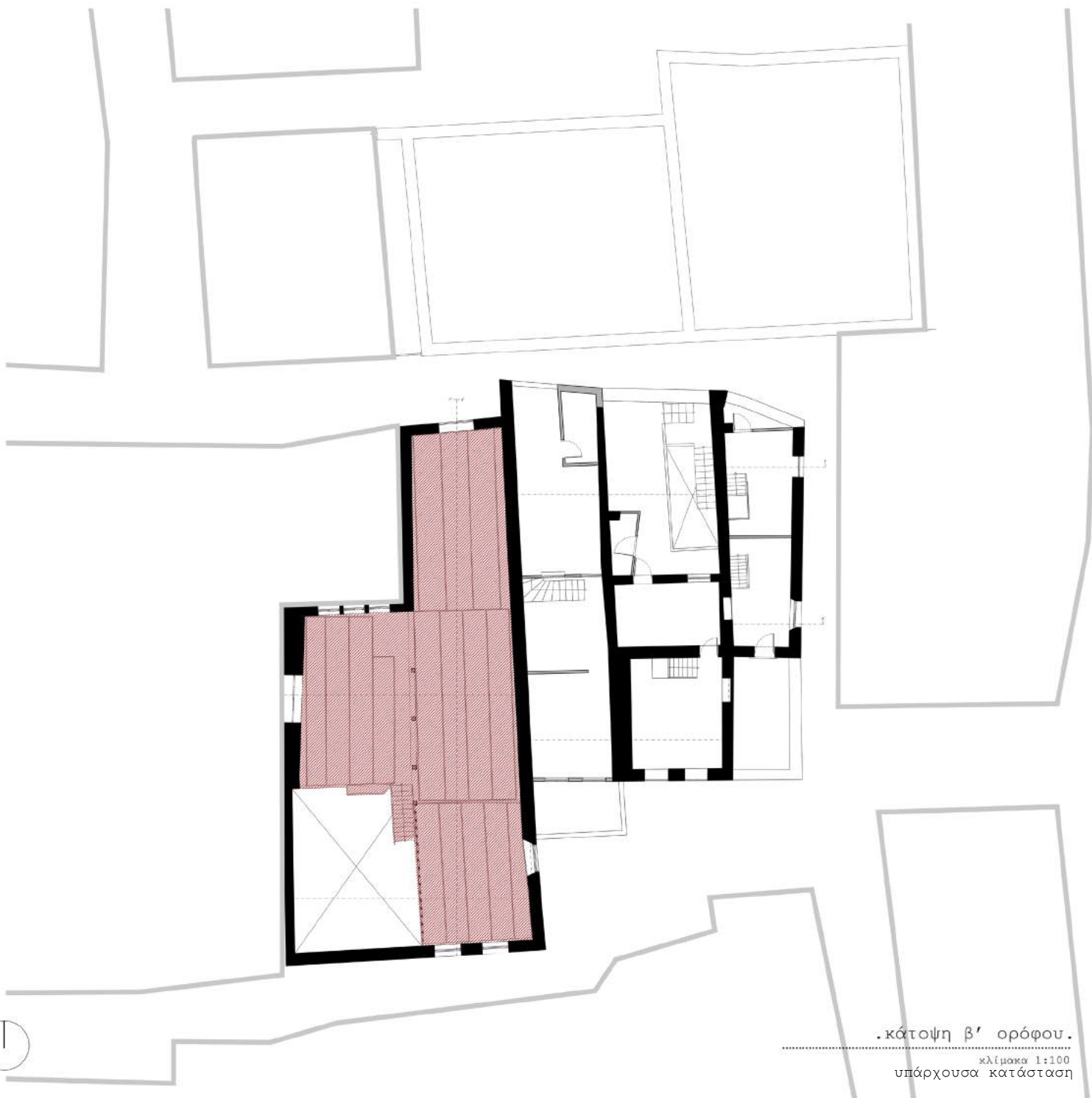

.κάτοψη ισογείου.

κλίμακα 1:100
υπάρχουσα κατάσταση

.κάτοψη β' ορόφου.

κλίμακα 1:100
υπάρχουσα κατάσταση

κάτοψη δώματος.
κλίμακα 1:100
υπάρχουσα κατάσταση

.ανατολική όψη.

.βόρεια όψη.

κλίμακα 1:100

.νότια όψη.

κλίμακα 1:100

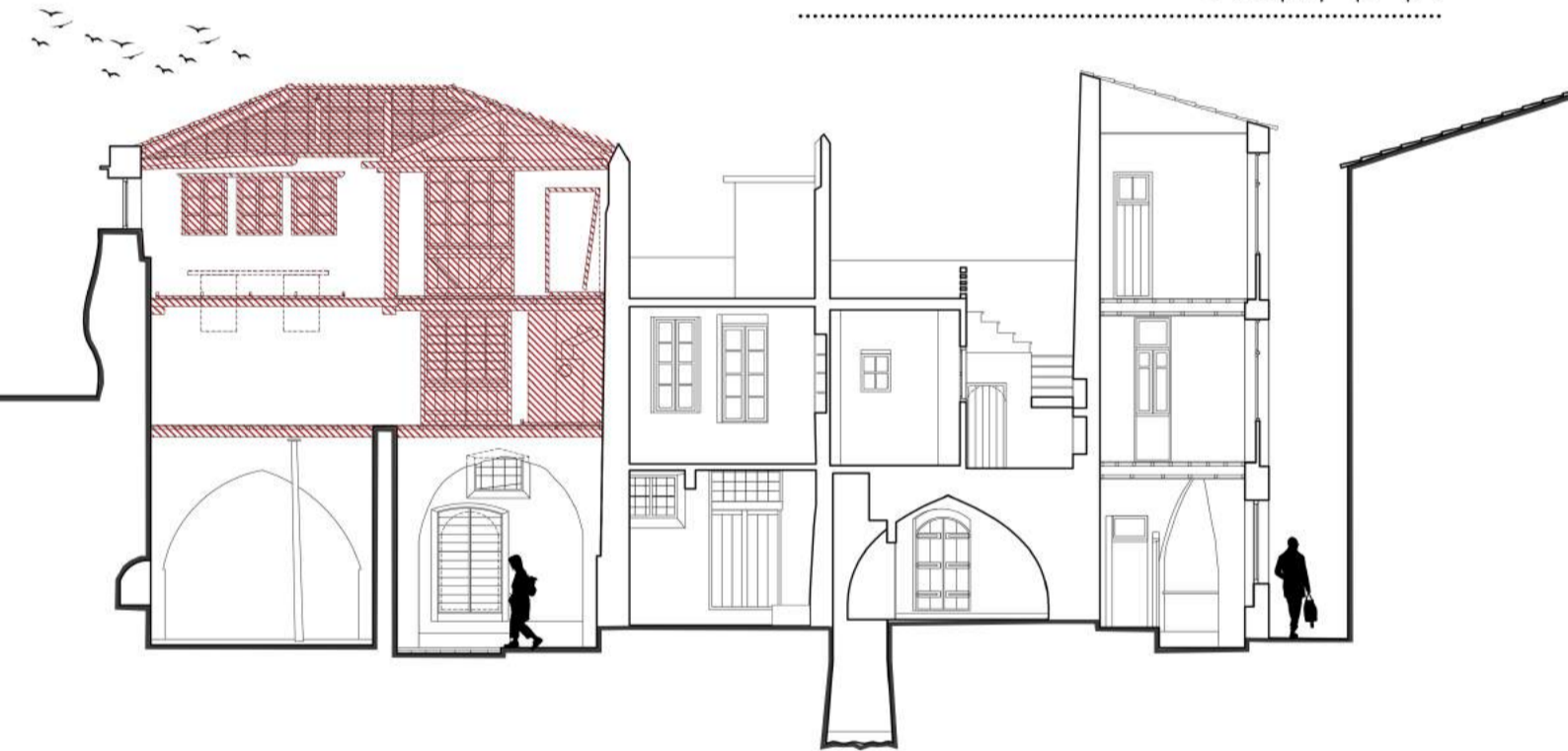

. τομή α-α.

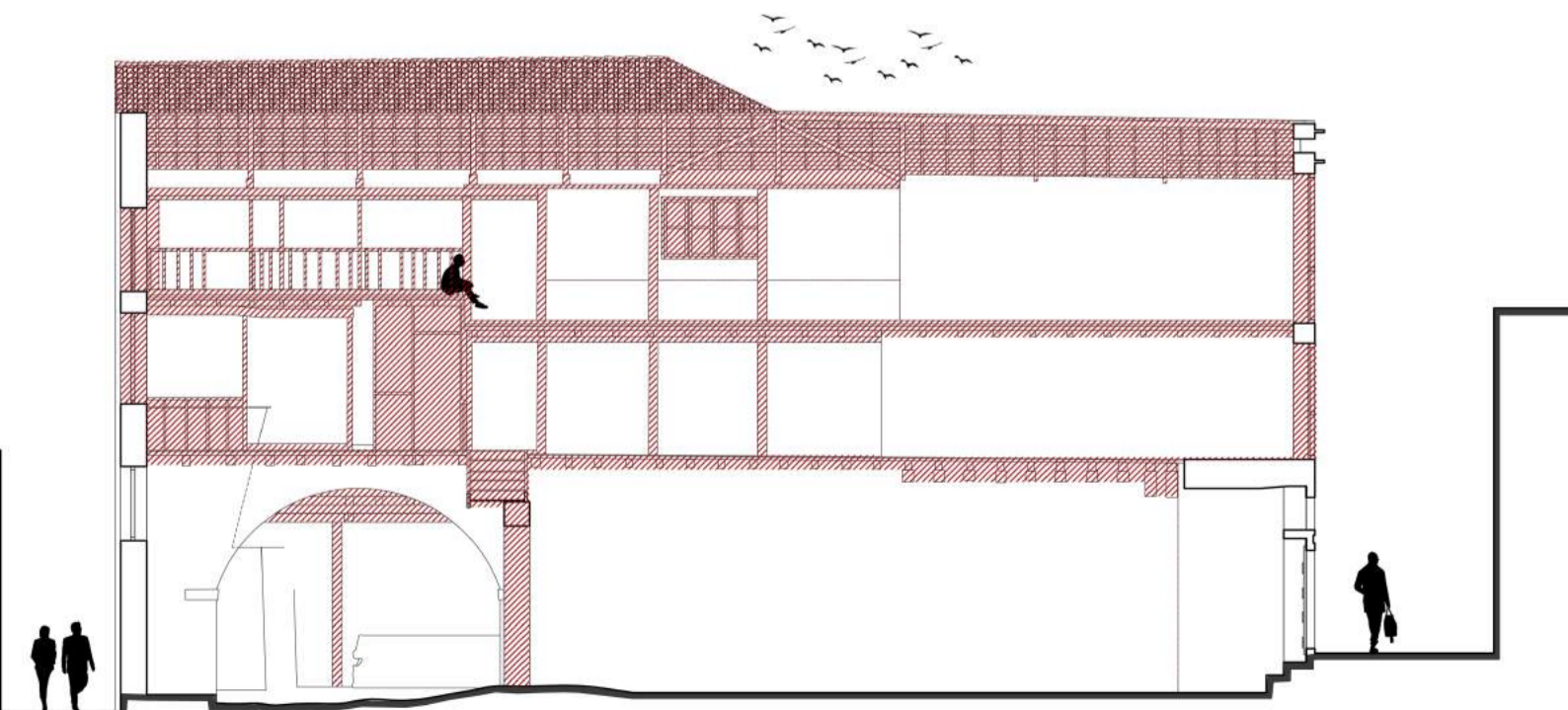
κλίμακα 1:100
υπάρχουσα κατάσταση

. τομή β-β.

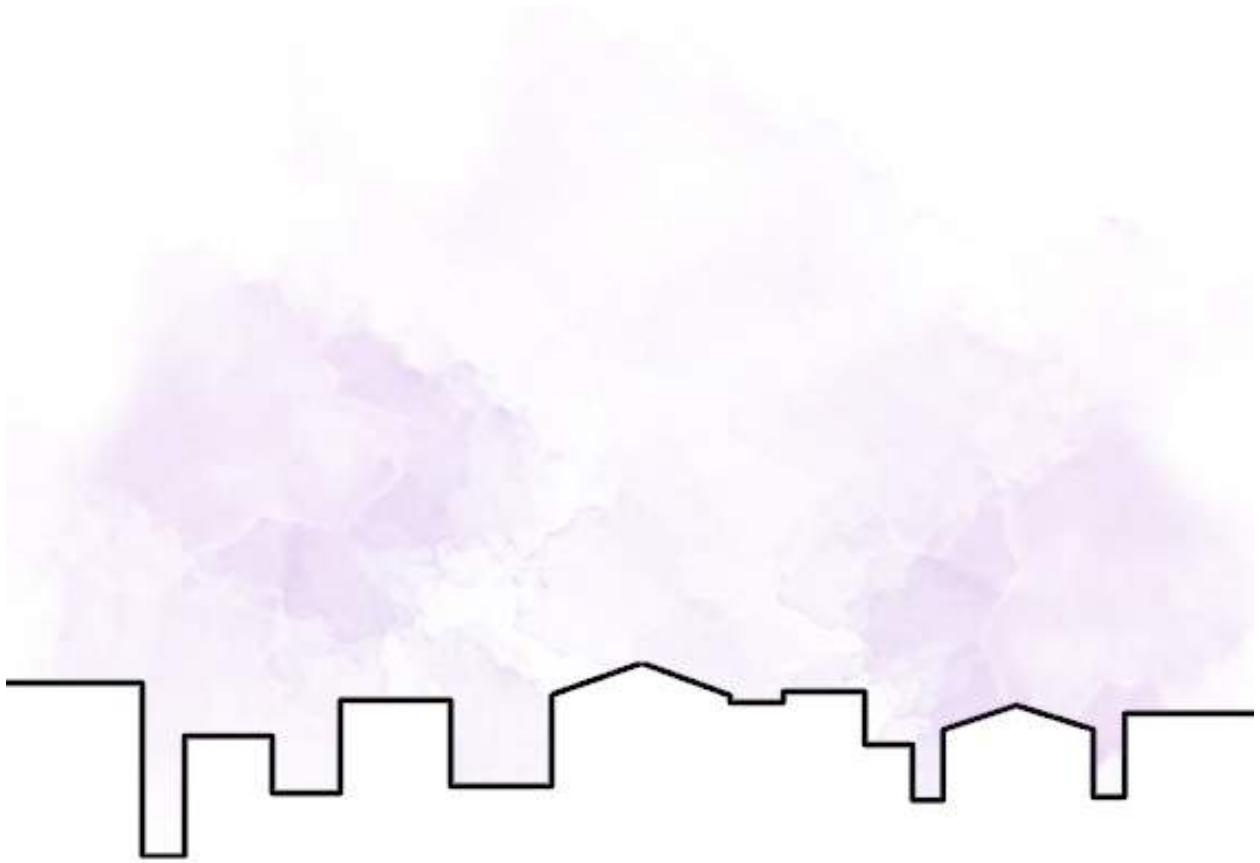
. τομή γ-γ.

"Η μνήμη αρχίζει εκεί που η ιστορία τελειώνει.."
Peter Eisenman

| όταν η μυρωδιά γίνεται μνήμη |

κεντρική ιδέα
το παλίμψηστο
η όσφρηση

| κεντρική ιδέα |

παλίμψηστο:

Οι θεωρίες εφαρμογής της έννοιας του παλίμψηστου, όσον αφορά το σχεδιαστικό χειρισμό των υπαρχόντων κτιρίων και όγκων, αποτελούν κομμάτι έρευνας και αναζήτησης για τον αρχιτεκτονικό κόσμο. Ένα παλίμψηστο μπορεί να ερμηνευθεί με τις παρακάτω τρεις σημασίες: το αρχικό νόημα, το νέο νόημα, και η υβριδική δημιουργία που προκύπτει διαβάζοντας στοιχεία από τα δύο συνυπάρχοντα νοήματα. Καθώς τα ίχνη του παρελθόντος εμφανίζονται εν μέρει στο καινούργιο, η δομή που προκύπτει είναι μια ταυτόχρονη ανάγνωση των δύο ή και των περισσότερων στρώσεων. Με άλλα λόγια, ένα παλίμψηστο αποκαλύπτει μια κατάσταση όπου οι επάλληλες στρώσεις του παρελθόντος μπορούν να αναγνωσθούν παράλληλα. Τα στοιχεία που απομένουν στο χώρο, τα επονομαζόμενα ίχνη, είναι αυτά που συνθέτουν την ιστορία του. Η ανάγνωση τους είναι πολύ σημαντική, καθώς μπορεί να πληροφορήσει για την ιστορία του κτιρίου και ταυτόχρονα να συμβάλλει στη δημιουργία μιας αρμονικής ισορροπίας μεταξύ του καινούργιου και του παλιού. Παρόλα αυτά, πολλές φορές η ανάγνωση αυτή παραμελείται.

Η ένταξη των αρχιτεκτονικών συνόλων πολιτισμικής και ιστορικής κληρονομιάς στον ιστό της πόλης και στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής είναι μία διαδικασία που απασχολεί έντονα τον αρχιτεκτονικό κόσμο, λόγω του αυξημένου αριθμού των ιστορικών και πολιτισμικών κτιρίων που είναι σε αχρηστία. Πολλές φορές μεγάλα ιστορικά αρχιτεκτονήματα καταλήγουν άδεια κελύφη μνήμης. Παρόλο που τα ίχνη αυτά αποτελούν αστικά κενά, η ανάγκη για την αναβίωση αυτών των ιχνών είναι επιτακτική, καθώς η απώλεια τους θα αποτελούσε πλήγμα στην αρχιτεκτονική και πολιτισμική κληρονομιά. Πρόκειται για μια διαδικασία αρκετά αμφιλεγόμενη και επικίνδυνη.

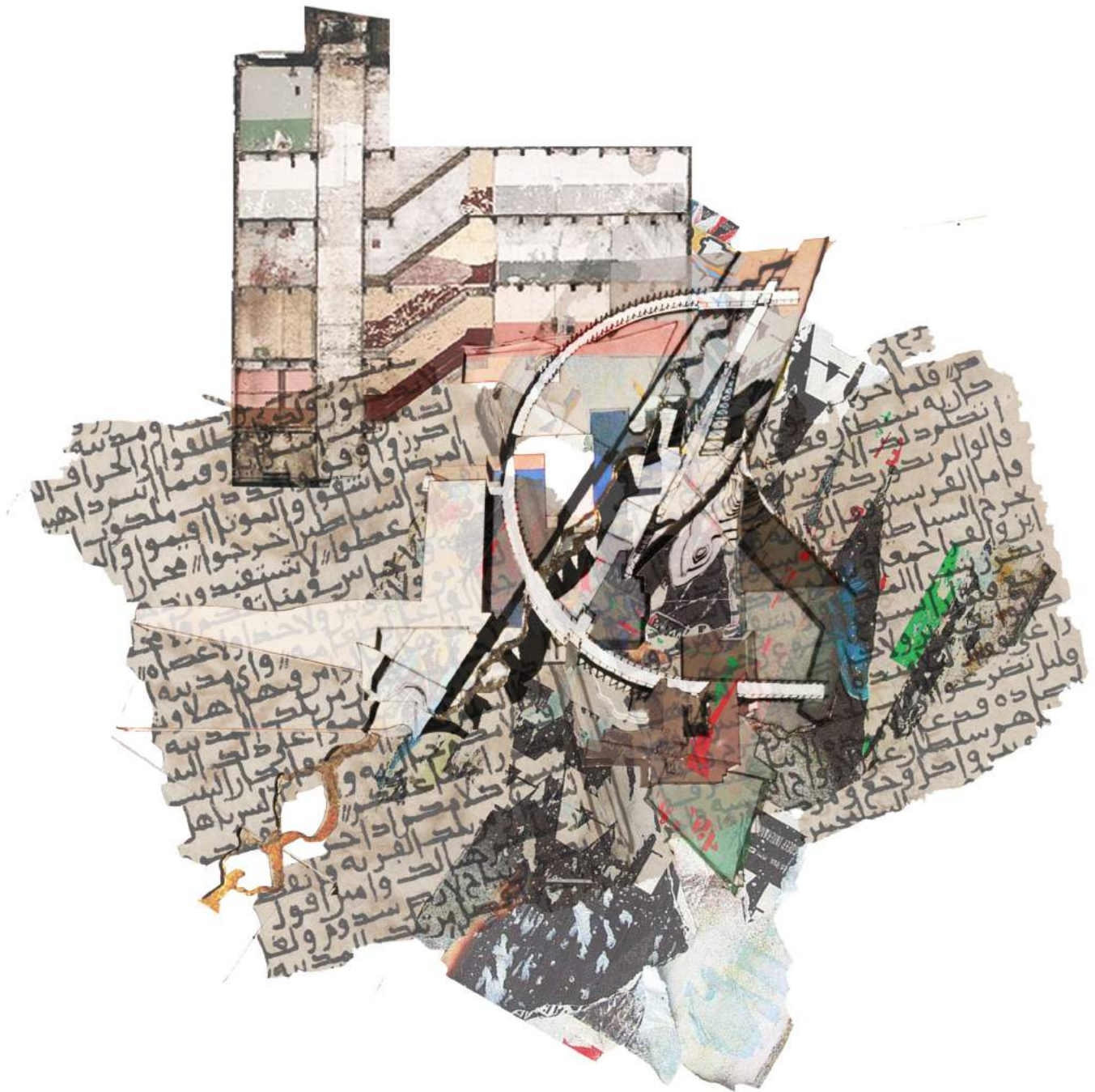
Στο άρθρο "Architecture for a Contingent Environment", ο Mark Allan Hewitt αντιλαμβάνεται την αρχιτεκτονική επέμβαση, που έχει στόχο την αναβίωση της κατασκευής ως ένα είδος διαμεσολαβητικού στοιχείου, ως μια ενδιάμεση κατάσταση. Δεν πρόκειται για μια απομονωμένη πράξη που δρα ανεπηρέαστα υπό τη μορφή μιας προσθήκης, αλλά, που πρέπει με κάποιο τρόπο να ενσωματώνεται στο ήδη υπάρχον και να ενισχύσει την εικόνα του ιστορικού παρελθοντικού τύπου, εκφράζοντας το παρόν (Hewitt ΗΠΑ 1994).

κολάζ που εξετάζει την έννοια του παλίμψηστου

Την ίδια στιγμή, ο Hewitt, περιγράφοντας σύγχρονες τάσεις και συμπεριφορές επεμβάσεων σε ιστορικές κατασκευές, αναλύει τη “θεωρία του ενδιάμεσου” που θέτει ως στόχο τη δημιουργία μιας ενδιάμεσης, υβριδικής κατάστασης. Αντιμετωπίζοντας την επέμβαση με βάση τη μεταφορική έννοια του παλίμψηστου, προκύπτει ένα εξαιρετικά δυνατό εργαλείο σχεδιασμού που αφορά “ιστορικά ευαίσθητους” χώρους (Hewitt ΗΠΑ 1994)17. Ο αρχιτέκτονας καλείται να επέμβει, να δημιουργήσει μια ενδιάμεση υβριδική κατάσταση, επαναπροσδιορίζοντας την ταυτότητα του μνημείου, ώστε να γίνει ζωτικό ξανά, σεβόμενος πάντα την παρουσία του παρελθόντος. Βασικός στόχος της σύνθεσης όσον αφορά το παλίμψηστο δεν είναι να παραχθεί μια σύνθεση όπου θα τοποθετείται επιθετικά και θα επιβάλλεται στη υπάρχουσα. Αντιθέτως, οφείλει να ακουμπάει δίπλα της σεβόμενη την ιστορία της και με τη διάθεση να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για έναν ωφέλιμο διάλογο μεταξύ του παλιού και του καινούργιου.

Η μεταφορική έννοια του παλίμψηστου στην αρχιτεκτονική επιτρέπει την ανάγνωση και την ανάλυση των επαλλήλων στρώσεων μνήμης που συνυπάρχουν σε έναν κτιριακό όγκο με σκοπό την κατανόηση της ιστορίας του καθώς και την δημιουργία ενός διαλόγου μεταξύ του υπάρχοντος και του καινούργιου. Ο σχεδιασμός βασισμένος στην έννοια του παλίμψηστου στρέφεται προς την εδραίωση μιας διαλεκτικής σχέσης μεταξύ της προϋπάρχουσας και της νεότερης δομής. Αποτελεί ένα είδος αρχιτεκτονικής που θεμελιώνει τις δικές της αρχές και προϋποθέσεις.

κολάζ που εξετάζει την έννοια του
παλίμψηστου

όσφρηση

Η λειτουργία της μυρωδιάς είναι στενά συνδεδεμένη με το χώρο και τη μνήμη. Η πιο επίμονη ανάμνηση ενός μέρους είναι συχνά η μυρωδιά του. Μία ιδιαίτερη μυρωδιά μας κάνει, εν αγνοία μας, να εισερχόμαστε ξανά σε ένα χώρο εντελώς ξεχασμένο από την οπτική μας μνήμη. «Τα ρουθούνια αφυπνίζουν μία ξεχασμένη εικόνα και δελεάζομαστε να εισέλθουμε σε μια ζωντανή ονειροπόληση. Η μύτη κάνει τα μάτια να θυμούνται. Η μύτη είναι τα μάτια της μνήμης.»⁹¹ Όσον αφορά τη διαδικασία του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού η όσφρηση είναι μια παραμελημένη αίσθηση. Η μυρωδιά των υλικών θα μπορούσε να αποτελέσει οσμητικό αισθητηριακό ερέθισμα. Είναι, όμως, ότι ακόμα και τα υλικά έχουν χάσει την αυθεντική μυρωδιά τους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική. Η ανώνυμη αρχιτεκτονική θα αποτελούσε, ίσως, πιο πρόσφορο πεδίο έρευνας ως προς την αισθητηριακή αντίληψη μέσω της όσφρησης. Ο Constance Classen, συγγραφέας του βιβλίου «Άρωμα: Η πολιτισμική ιστορία της οσμής» και «Worlds of Sense» μεταξύ άλλων, διερωτάται στο άρθρο του «Κόσμοι των αισθήσεων: Προσεγγίζοντας το αόρατο περιβάλλον» πώς θα μπορούσαμε να μάθουμε να σκεφτόμαστε μέσω των αισθήσεών μας όταν μελετάμε πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό. Αναφέρει ως παράδειγμα την εμπειρία του με τη φυλή των Ongee των Νησιών Andaman στον Κόλπο της Βεγγάλης όπου ανακάλυψε τον τρόπο να προσεγγίζει το τοπίο ως «οσμητικό τοπίο»: « Σε αντίθεση με το στατικό οπτικό μοντέλο του χώρου όπως αυτό παρουσιάζεται σε Δυτικά τεχνήματα όπως οι χάρτες και οι εικόνες, το οσμητικό τοπίο των Ongee είναι τέτοιο που συνεχώς διογκώνεται και συρρικνώνεται και μεταλλάσσεται καθώς μαγειρεύονται διαφορετικά φαγητά, καθώς ανθίζουν διαφορετικά λουλούδια και καθώς φυσούν διαφορετικοί άνεμοι πάνω από το νησί. Η ρευστή αντίληψη του χώρου των Ongee που βασίζεται στην οσμή ανοίγει μία ολόκληρη νέα οπτική για την προσέγγιση του σχεδιασμού κτιρίων και περιβαλλόντων, μία οπτική η οποία θα θεωρούσε τις κινήσεις των σωμάτων, του αέρα, του νερού, του φωτός και του ήχου μέσα στον χώρο τόσο σημαντικές όσο και τις κατασκευές που τις περιβάλλουν.⁹²

Η αρχιτεκτονική δεν περιορίζεται στην οπτική τέρψη και την αισθητική. Οφείλει να αντλεί το νόημά της από την ίδια τη ζωή. Από τις αρχέγονες οσμές που έχουν εντυπωθεί βαθιά στο υποσυνείδητο των τοπικών κοινωνιών. Κατά τον Pallasmaa, μια τέτοια προσέγγιση θα οδηγούσε προς την κατεύθυνση μιας αισθητηριακής και με νόημα αρχιτεκτονικής, καθώς όπως αναφέρει για εκείνον η σύγχρονη αρχιτεκτονική στην πλειοψηφία της στέκει κενή νοήματος.¹⁴⁰

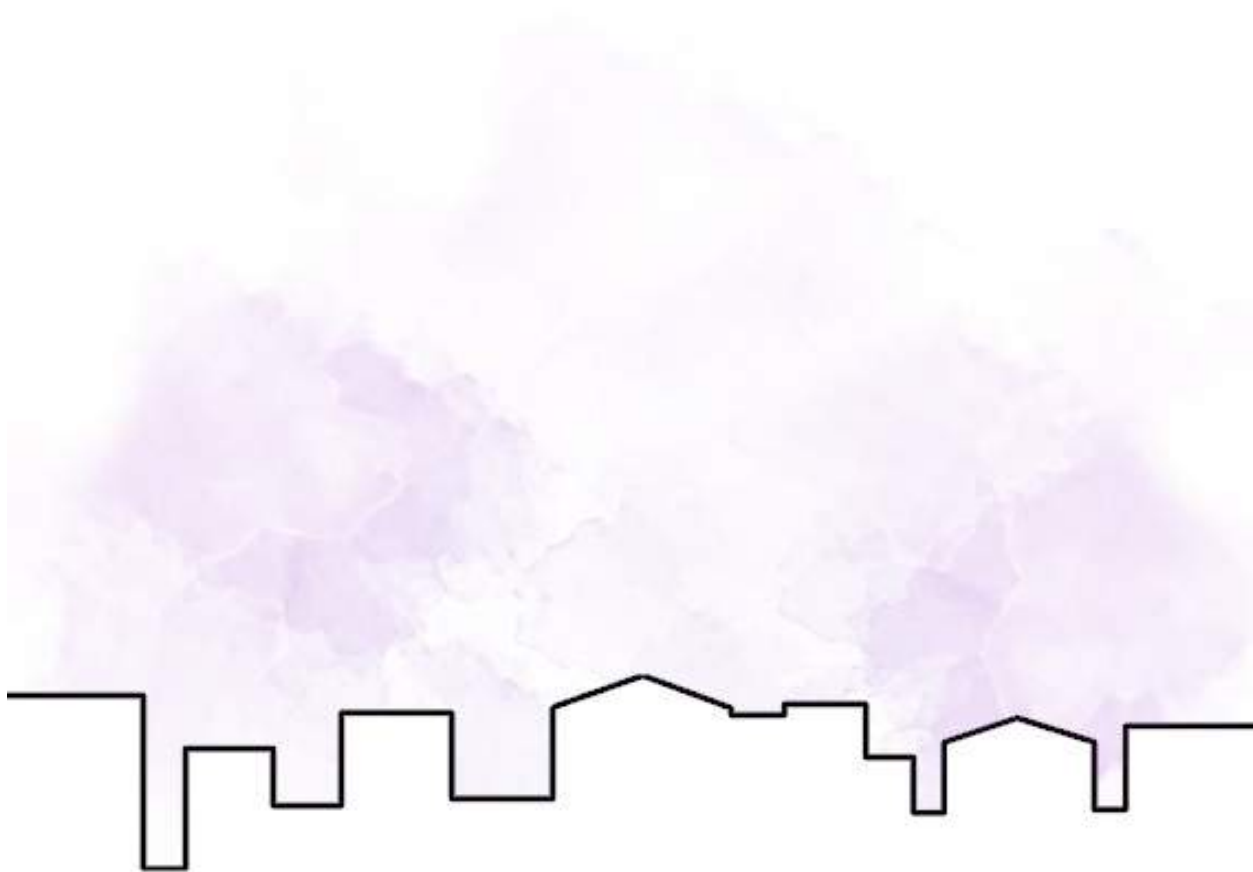
Ορμώμενη από τους παραπάνω συλλογισμούς, προτείνω λοιπόν την αναβίωση του σαπυνοποιείου ως μουσείο μέσω μιας αισθητηριακής προσέγγισης που η όσφρηση χρησιμοποιείται ως στοιχείο ανάκλησης της μνήμης, η οποία προκύπτει συνειρμικά δηλαδή μέσω από μνήμες και αισθήσεις.

κολάζ που απεικονίζει την αίσθηση
της πρότασης

«Είναι ένα είδος αισθαντικής εκπομπής ήχου, φωτός, ζέστης, μυρωδιάς και υγρασίας: ένα στροβιλίζον κλίμα με απροσδιόριστα αποτελέσματα που παράγεται από ένα στατικό αντικείμενο.»

Wigley Mark

| ένα βιωματικό μουσείο |

πρόταση
φωτορεαλιστικές απεικονίσεις
φωτογραφίες μακέτας
σχέδια πρότασης

| πρόταση |

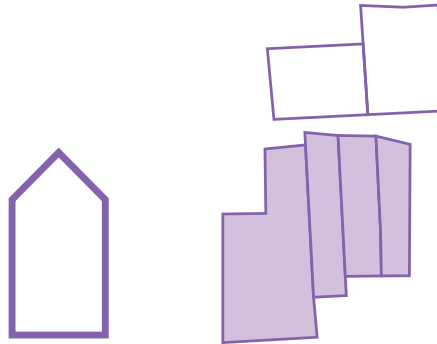
Στόχος της πρότασης είναι να σχεδιαστεί ένα βιωματικό μουσείο στο οποίο ο επισκέπτης θα μπορεί να αναβιώσει την εμπειρία της σαπυνοποιίας μέσω της οσφρησης που χρησιμοποιείται ως στοιχείο ανάκλησης της μνήμης. Η πρόταση εντοπίζεται στο ερειπωμένο κτίριο της σαπυνοποιίας και στα γύρω κτίρια τα οποία σήμερα είναι εγκαταλελειμμένα και ακατοίκητα.

Διατηρώντας την μορφή του κτίσματος του σαπωνοποιείου ως ερειπίο και σεβόμενη την φυσική του φθορά, δημιουργείται στο εσωτερικό του ένας ανοιχτός υπαίθριος χώρος στον οποίο τοποθετείται ο κήπος των αισθήσεων. Πρόκειται για έναν κήπο βοτάνων και αρωμάτων που στοχεύει στην συνειρμική ανάκληση της μνήμης του σαπωνοποιείου. Με αυτή την κίνηση επιχειρείται η διατήρηση της υπάρχουσας μορφής του κτίσματος, μιας μορφής που έχει καταχωρηθεί στην μνήμη των κατοίκων τουλάχιστον τα τελευταία 50 χρόνια. Το κτίσμα παραμένει ασκεπές, διώροφο σε ένα τμήμα του, ενώ στο μεγαλύτερο του μέρος δημιουργούνται ανοιχτες αυλές-δώματα. Προκειται για ένα βιωματικό μουσείο με βασικό έκθεμα το σαπούνι και τις μυρωδιές του. Η νέα δομή που προκύπτει, εκφράζει ένα διατηρημένο ερείπιο που προβάλλει το παρελθόν και την ιστορικότητα του κτιρίου διατηρώντας ταυτόχρονα τις ίδιες διαστάσεις σε τομή και κάτοψη. Ωστόσο, στο εσωτερικό του προκύπτει μια καινούργια μεταλλική σύνθεση από σύγχρονες τεχνολογίες και υλικά, που τοποθετούνται αρμονικά σε σχέση με τα υφιστάμενα στοιχεία, αναδεικνύοντας έτσι την σημασία τους και ενισχύοντας στατική λειτουργία του .

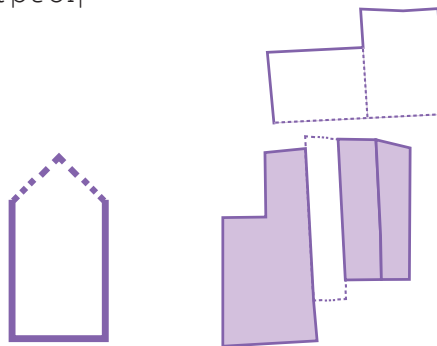
Η πρόταση αφορά την χρήση των υφιστάμενων κτιρίων και την προσθήκη νέων με τρόπο ώστε να επιτευχθεί συνδεση των επιμέρους όγκων και η ενοποίηση των ανοικτών δημόσιων χώρων. Απο το αρχικό σύμπλεγμα κτιρίων αφαιρείται ο κεντρικός όγκος προκειμένου να δοθεί μια ανάσα στον ασφυκτικό ιστό της περιοχής. Απο την ιστορική τεκμηρίωση των φάσεων φαίνεται ότι το ενδιαμέσο κτίσμα είναι μεταγενέστερη προσθήκη. Έτσι στα ίχνη του ογκου αυτού προτείνεται ένα νέο κτίριο-πέρασμα που συγκεντρώνει τις κινήσεις του μουσείου και ενισχύει την διαλεκτική σχέση μεταξύ του υπάρχοντος και του νέου.

Η καινούργια σύνθεση, που έρχεται να συνομιλήσει με τις υπάρχουσες, συγκεντρώνει τους εργαστηριακούς χώρους καθώς και τις καλλιέργειες βοτάνων που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή χειροποίητων σαπουνιών. Πρόκειται για μια ελαφριά και διάφανη μεταλλική κατασκευή που στοχεύει στην όσο πιο δυνατόν ήπια και διακριτική κτιριακή παρέμβαση. Συντίθεται με σεβασμό στη παλιά χωρίς να την καταστρέφει και να την μιμείται. Όπως και στο χειρόγραφο του παλίμψηστου, έτσι και στη προσέγγιση με βάση την έννοια αυτή, η νέα γραφή διαφοροποιείται απο την παλιά. Πρόκειται για κάτι σύγχρονο, ανταποκρίνεται στις νέες ανάγκες και τοποθετείται στο σήμερα με νέα υλικά, μορφές και κατασκευαστικές μεθόδους. Παράλληλα, η καινούργια γραφή εμφανίζεται και αναμειγνύεται με τα στοιχεία της προηγούμενης, ενώ ταυτόχρονα τα προστατεύει, δημιουργώντας έτσι μια σχέση αλληλεξάρτησης,

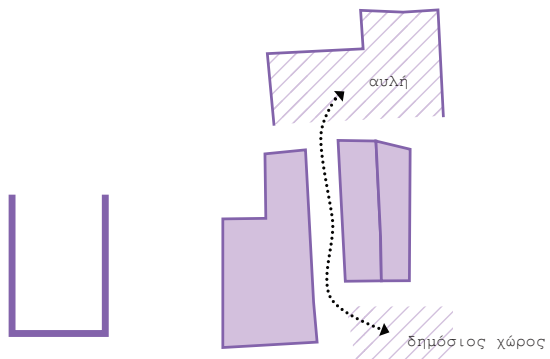
αρχική κατάσταση

αφαίρεση

σύνδεση-κίνηση-κήπος

η οποία συνθέτει αυτή την υβριδική δομή. Όλα τα στοιχεία είναι εμφανή και παρόντα, συνυπάρχουν σε επάλληλα επίπεδα, διαχέονται και παράλληλα αναγιγνώσκονται σαν διακριτές και αυτόνομες γραφές που κάθε μία συνθέτει μία ή και περισσότερες ιστορίες. Τα ίχνη της παλιάς γραφής ενημερώνουν τον αναγνώστη για το παρελθόν, ενώ ταυτόχρονα μαρτυρούν την αίσθηση μιας χαμένης συνέχειας. Παράλληλα, ο αφουγκρασμός της σύγχρονης επέμβασης, επιβεβαιώνει το παρόν, εκφράζει τις ανάγκες και εκπληρώνει τις επιθυμίες της εποχής του. Η κάθε γραφή θέτει τους δικούς της όρους, συντίθεται με τους δικούς της ρυθμούς και υπόκειται στους δικούς της περιορισμούς.

Το αποτέλεσμα που προκύπτει αποτελεί μια σημαντική έκφραση της εποχής και στηρίζει μια νέα αισθητική αντίληψη για τις σχέσεις μεταξύ παλιού και νέου. Οι χώροι του παρελθόντος, ερμηνεύονται ποικιλοτρόπως και παραδίδονται στο παρόν πιο πλούσιοι τόσο σε αξίες όσο και σε νοήματα. Ταυτόχρονα, αναβιώνουν παλιούς αλλά και νέους βιωματικούς και συναισθηματικούς δεσμούς με τον χρήστη. Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον έχουν την δυνατότητα και την ευκαιρία να συνυπάρξουν στο βιωματικό μουσείο αυτό, να ενταχθούν το ένα μέσα στο άλλο και να συντεθούν δημιουργικά σε ένα σύνολο λειτουργικό και βιώσιμο. Πρόκειται για ένα χώρο στον οποίο εμφανίζονται ταυτόχρονα το χαρακτηριστικό της «ζωντανής συνέχειας» και της «ζωντανής ιστορικότητας», ένας συνδυασμός που φαίνεται εκ πρώτης όψης αντιφατικός.

| ιδιότητες βοτάνων |

φασκόμηλο :

αντιδρωτικό, αντισηπτικό, τονωτικό βότανο
απολυμαντικές αιμοστατικές ιδιότητες
επούλωση τραυμάτων
ανακούφιση ερωτημάτων

χαμομήλι :

αντιαλλεργικό βότανο
καταπραυντικές χαλαρωτικές
ηρεμιστικές αντισηπτικές επουλωτικές
αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες

λεβάντα :

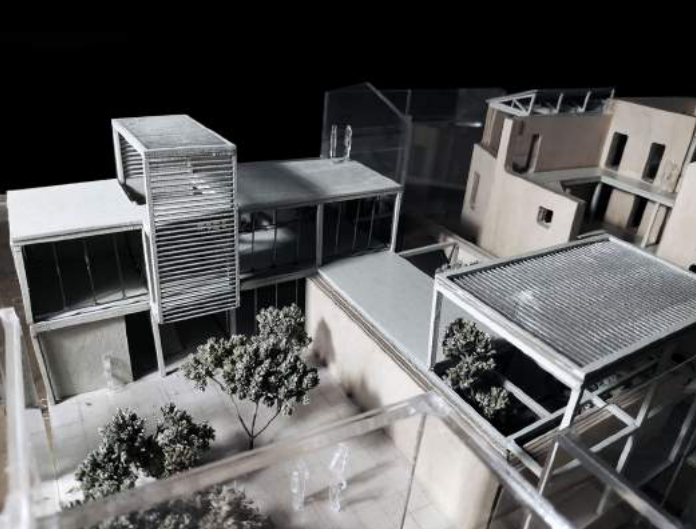
θεραπευτικές ιδιότητες
αγγολυτικό καταπραυντικό βότανο
ενισχυτικό του νευρικού συστήματος
βοηθάει σε ακμή δερματίτιδες εκζέματα

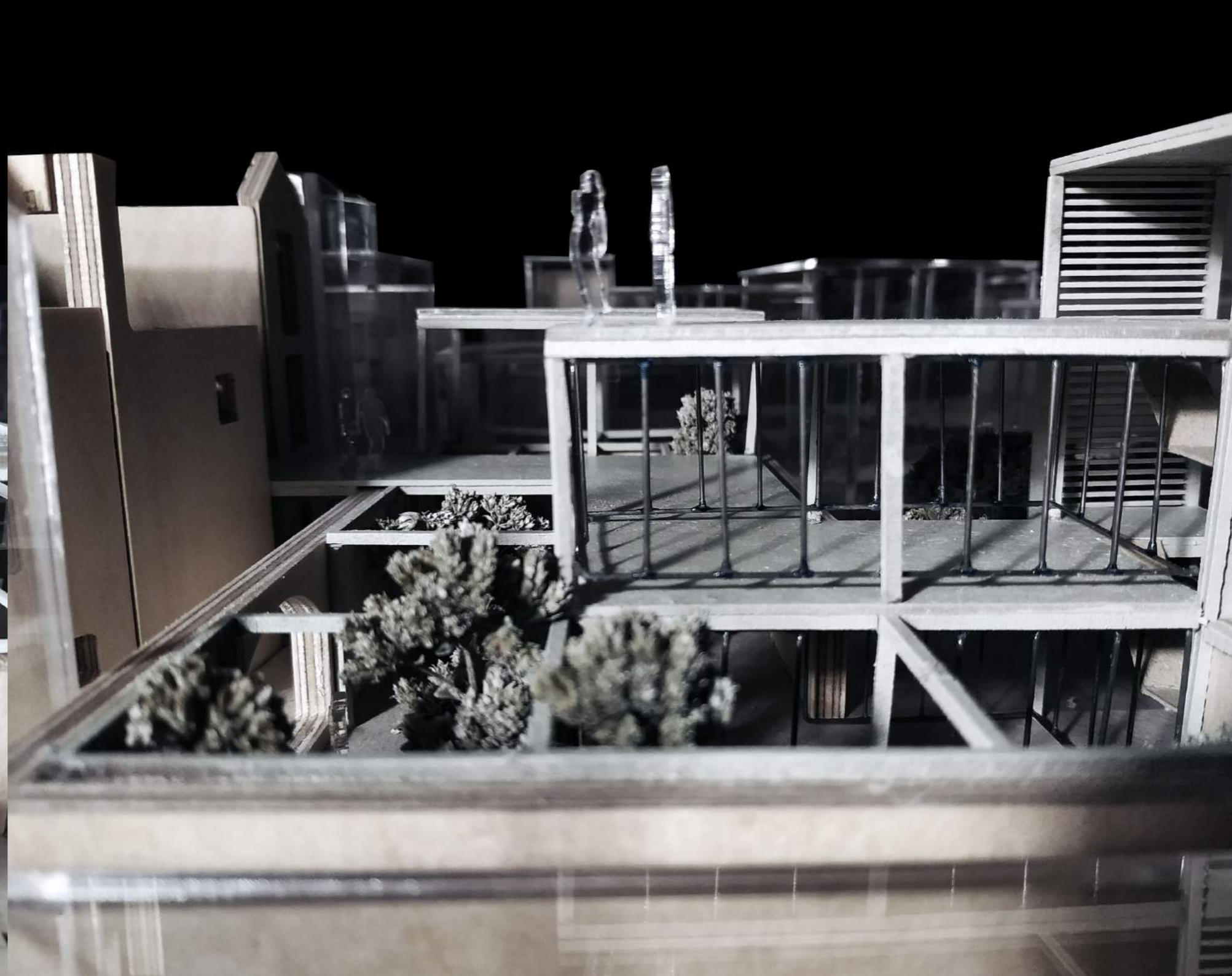
φύκια :

βιταμίνες
μεταλλικά στοιχεία
πολύτιμα αμινοξέα

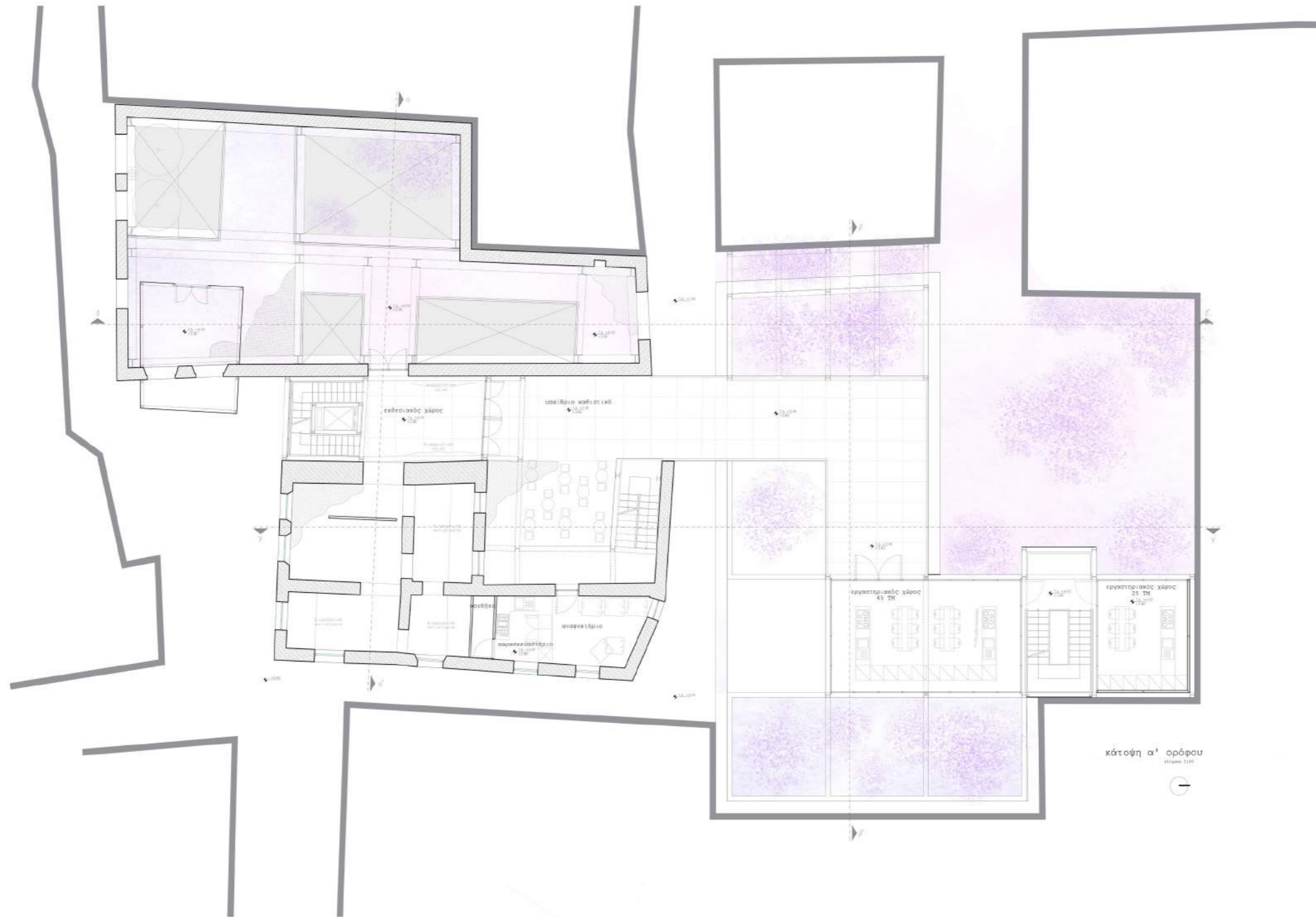

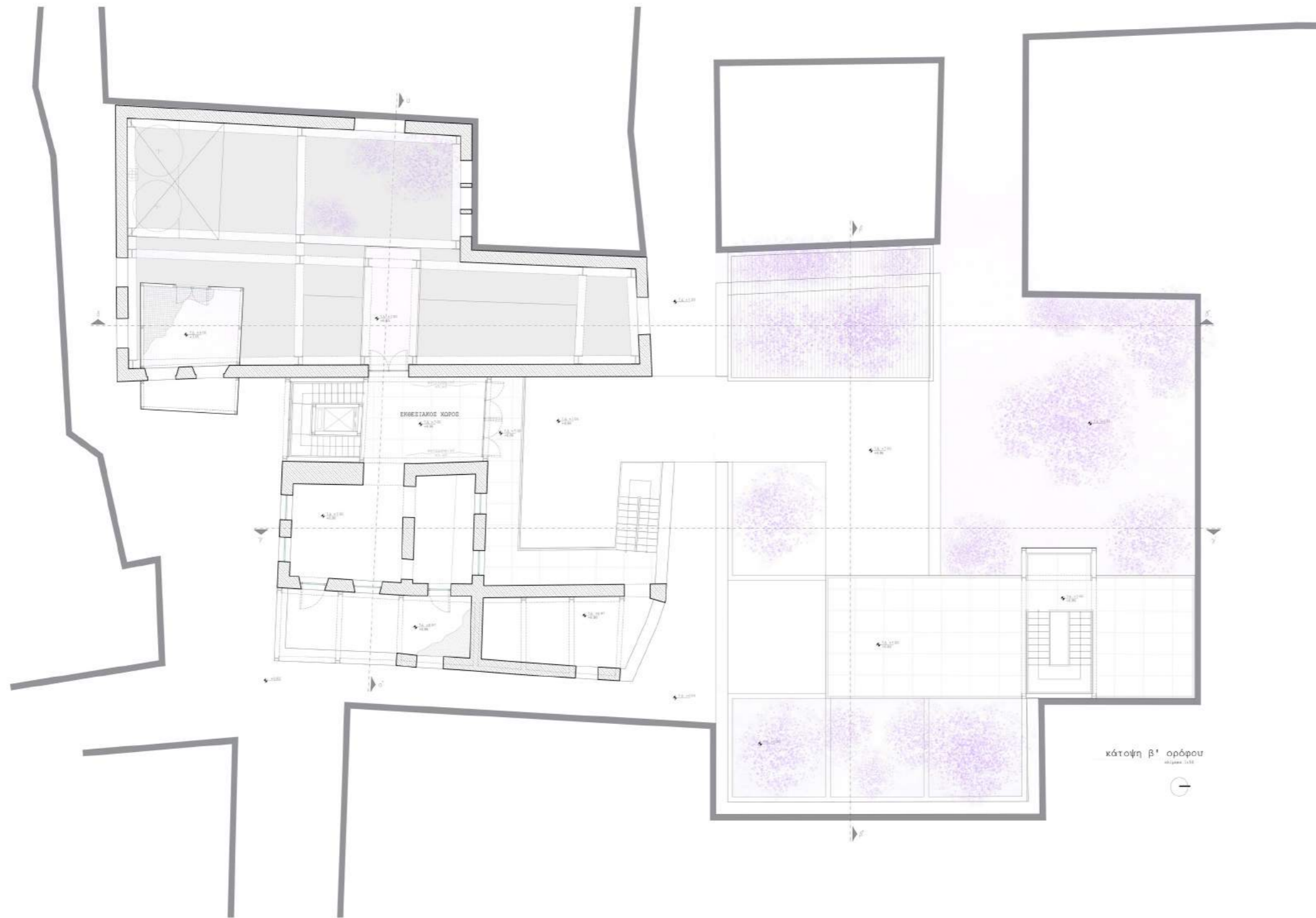

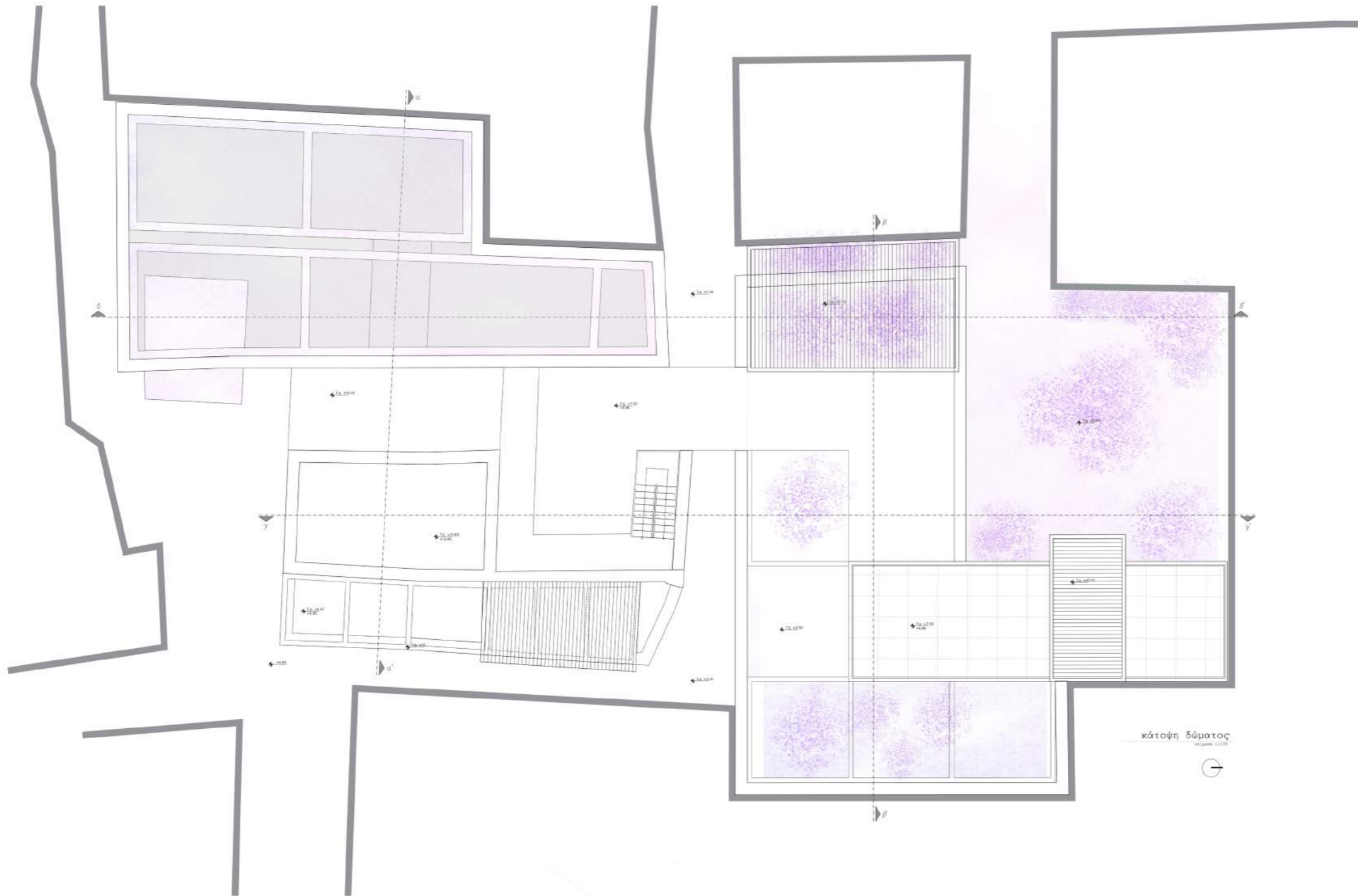

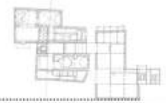

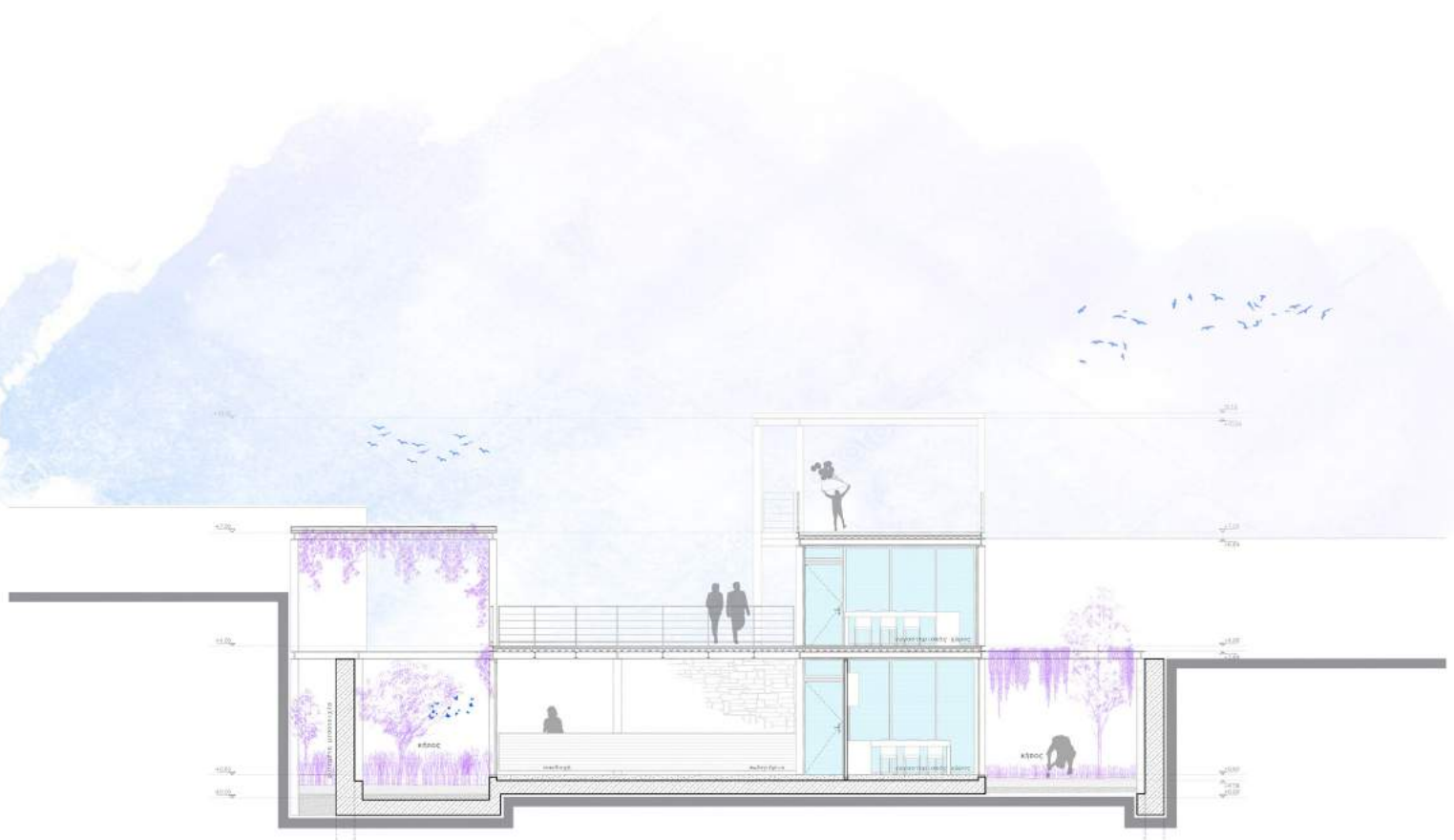
κάτοψη δώματος
κλίμακα 1:100

τομή α-α'

τομή β-β'

τομή γ-γ'

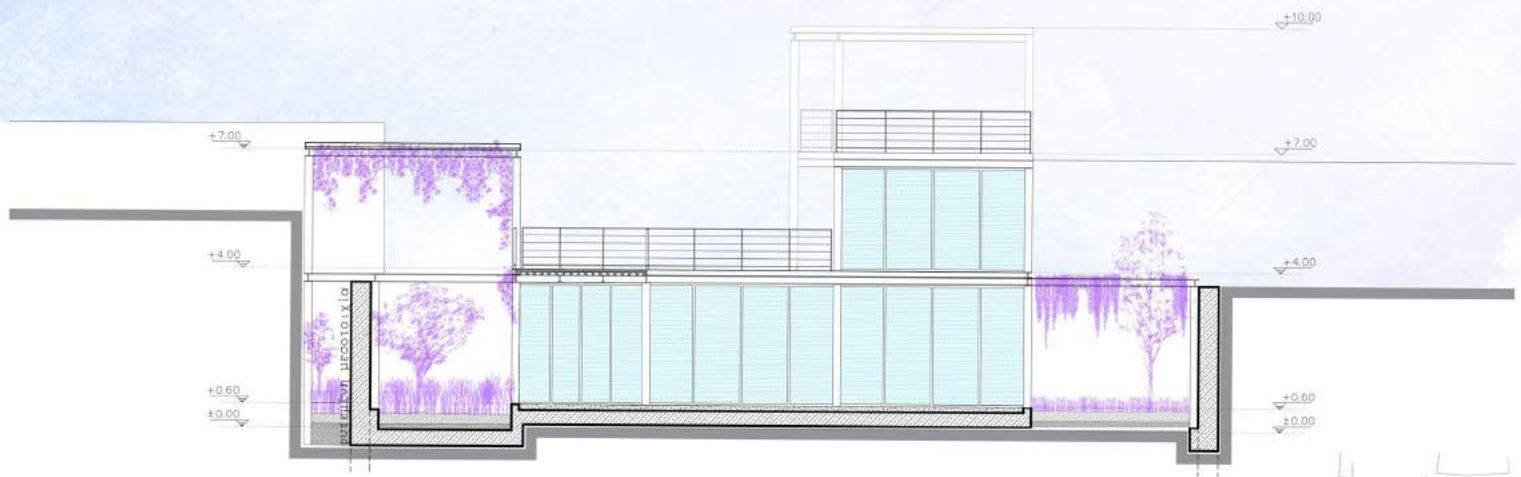
τομή δ-δ'

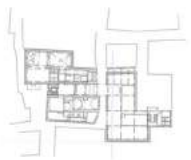

ανατολική όψη. τομή
κλίμακα 1:100

νότια όψη
κλίμακα 1:100

βόρεια όψη
κλίμακα 1:1.000

νότια όψη
κλίμακα 1:1.000

